

ΚΕΙΜΕΝΑ & ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

Θ' ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΥ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ

Τò μυστήριο τοῦ θανάτου στή λατρεία τῆς Ἐκκλησίας

Βόλος, 5-7 Νοεμβρίου 2007

"ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΝΕΚΡΩΣΙΜΟΣ ΕΙΣ ΜΟΝΑΧΟΥΣ ΚΑΙ ΙΕΡΕΙΣ"

Πρεσβύτερος Στέφανος Αλεξόπουλος
Εφημέριος Ι. Ν. Αγίου Γεωργίου Χαλανδρίου

Προοίμιο

Σύμφωνα με το εν χρήσει Τυπικόν της εν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας η νεκρώσιμος ακολουθία είναι κοινή «εις ἅπαντας τοὺς κοιμηθέντας, καὶ εἰς Βασιλεῖς, καὶ εἰς Πατριάρχας, καὶ εἰς Ἀρχιερεῖς, καὶ εἰς Ἱερεῖς, καὶ εἰς ἄνδρας, καὶ γυναῖκας, μικροὺς τε καὶ μεγάλους, καὶ εἰς αὐτὰ τὰ βρέφη^[1] ... Πάντες γὰρ ὑμεῖς εἶς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». ^[2]

Ανατρέχοντας ὁμως στο εν χρήσει *Μέγα Ευχολόγιο* της Εκκλησίας μας, παρατηρεῖ κανεὶς ὅτι ὑπάρχει πλήθος νεκρωσίμων ακολουθιῶν: Νεκρώσιμος ακολουθία «εις κοσμικοὺς», «εις μοναχοὺς», «εις ἱερεῖς», «εις κοσμικοὺς ἄνδρας», καὶ «κανὼν αναπαύσιμος εἰς νήπια». ^[3]

Εάν δε ερευνήσουμε τὴ χειρόγραφη παράδοση, θα δούμε ἀκόμη μεγαλύτερο πλήθος παραλλήλων ακολουθιῶν.

Το θέμα το οποίου μου ανατέθηκε να διαπραγματευτώ ἐδῶ σήμερα, καὶ δη με κάθε δυνατὴ συντομία, εἶναι ἡ νεκρώσιμος ακολουθία τῶν μοναχῶν καὶ τῶν ἱερέων, διὸ καὶ εἰσερχόμενος στο θέμα μου σπεύδω προοιμακῶς να αναφέρω ὅτι οἱ ακολουθίες αὐτές, ὅπως παρατίθενται στο *Μέγα Ευχολόγιο*, ^[4] αντικατοπτρίζουν μιὰ μεγάλη ποικιλομορφία καὶ μακρὰ πορεία ἐξέλιξης ἡ ὁποία ἀρχισε να ανακόπτεται σε μεγάλο βαθμὸ με τὴν ἐμφάνιση τῆς τυπογραφίας.

Ὁ χώρος καὶ ὁ χρόνος δεν μου επιτρέπουν μιὰ λεπτομερὴ καὶ διεξοδικὴ ἀνάλυση τῶν δύο αὐτῶν νεκρωσίμων ακολουθιῶν. Θα περιοριστώ ὡς ἐκ τούτου στα στοιχεῖα ἐκεῖνα που κατὰ τὴν ταπεινὴ μου ἀποψη θεωρῶ σημαντικὰ ὅσον ἀφορὰ στις ἀρχές, στην ιστορικὴ ἐξέλιξη, καὶ στη τελικὴ διαμόρφωση τῶν ακολουθιῶν αὐτῶν. Πρέπει πάντως εὐθύς ἀμέσως να σημειώσω, ὅτι οὐσιαστικὰ δεν ἔχουμε να κάνουμε με δύο διαφορετικὲς ακολουθίες, ἀλλὰ με μιὰ ακολουθία σε δύο διαφορετικὰ στάδια ἐξέλιξης.

Μπαίνω λοιπὸν στο θέμα μου, ἐξετάζοντας τούτο σε πέντε χρονικὲς περιόδους.

Περίοδος Α΄:

Από τους πρώτους μέχρι τον 8^ο αιώνα

Το σχῆμα τῆς νεκρωσίμου ακολουθίας τὴν περίοδο αὐτὴ, δηλαδή πριν ἀπὸ τον 8^ο αἰῶνα, δεν το γνωρίζουμε. Μας δίνονται ὁμως ἐνίοτε ἐμμεσες πληροφορίες, ὅπως ἀπὸ αἰτιολογικὰ καὶ πατερικὰ κείμενα, ἀπὸ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα, τα ὁποῖα μας επιτρέπουν να κάνουμε κάποιες υποθέσεις.

Απὸ τις πληροφορίες αὐτές θα ἐπισημάνω μερικὲς μόνο οἱ ὁποῖες φανερώνουν ὅτι ἤδη ἀπὸ τὴν πρώιμη αὐτὴ ἐποχὴ ὑπάρχει μιὰ κάποια τάση δημιουργίας ἰδιατέρων ἐκκλησιαστικῶν τελετουργικῶν ἐθίμων ὅταν πρόκειται για κεκοιμημένους μοναχοὺς ἢ κληρικοὺς. Κατὰ τὴν εν λόγω δηλαδή περίοδο ἔχουμε τὴ δημιουργία τελετουργικῶν πλαισίων ἀναλόγων με τὴν ιδιότητα τοῦ κεκοιμημένου, ἰδίως ὅταν ὁ θανὼν ἢ ἡ θανούσα ἦταν ἐξέχον μέλος τῆς Χριστιανικῆς κοινότητος.

Φαίνεται ότι τα στοιχεία που διαφοροποιούν τις εν λόγω οιονεί τελετές ήταν κατ' αρχάς μεν η ένδυση του κεκοιμημένου. Τα πρώτα βήματα αυτής της διαφοροποίησης τα βλέπουμε στο βίο της Αγίας Μακρίνας (αδελφής του Αγίου Βασιλείου του Μεγάλου και του Αγίου Γρηγορίου του Νύσσης), όπου στο πλαίσιο της περιγραφής της προετοιμασίας του σώματός της μας αναφέρεται το απλούν της ένδυσής της ως χαρακτηριστικό της εν Χριστώ ζωής της. Δεν της αλλάζουν τα ενδύματα κατά την τελετή της ταφής, αλλά φαίνεται ότι την αφήνουν με εκείνα που φορούσε. Η απόφαση μάλιστα να την καλύψουν με ένα σκούρο ένδυμα λαμβάνεται με κριτήριο τον παραδειγματισμό των μελών της μοναστικής κοινότητας της Μακρίνας. Είναι χαρακτηριστικό ότι και στις δύο περιπτώσεις γίνεται αντιδιαστολή μεταξύ του στολισμού και της νεκρικής ένδυσης της Μακρίνας από τη μια, και των συνηθειών του λαού από την άλλη.^[5]

Στα Αρεοπαγίτικα κείμενα,^[6] εξ' άλλου, παρατηρούμε ότι το ακριβές σημείο της τοποθέτησης του κεκοιμημένου μέσα στο Ναό διέφερε ανάλογα κάθε φορά με τη ιδιότητά του. Αν ήταν κληρικός ετοποθετήτο «ἐπίπροσθεν τοῦ θεοῦ θυσιαστηρίου», αν ήταν μοναχός ή λαϊκός, «παρὰ τὸ τίμιον ἱερατεῖον αὐτὸν κατακλείνει, πρὸ τῆς ἱερατικῆς εἰσελεύσεως».^[7]

Βλέπουμε λοιπόν ότι σε αυτή την πρώτη περίοδο που εξετάσαμε δεν υπήρχαν ουσιαστικές διαφορές στις οιονεί νεκρώσιμες αυτές τελετές. Αυτό που διέφερε κατά περίπτωση την περίοδο αυτή ήταν ο τρόπος ένδυσης εκάστου κεκοιμημένου ανάλογα με την ιδιότητά του,^[8] και ο χώρος τοποθέτησης αυτού μέσα στο χώρο του Ναού, πάλι ανάλογα με την ιδιότητά του.^[9]

Περίοδος Β΄:

Από τον 8^ο στο 10^ο αιώνα

Στην περίοδο αυτή κατατάσσουμε τις πηγές εκείνες οι οποίες δεν μας δίδουν μεν αυτοτελή νεκρώσιμο ακολουθία, αλλά όμως μας δίδουν ειδικά αναγνώσματα,^[10] ειδική ευχή θυμιάματος,^[11] ειδικά διακονικά, και ειδικές ευχές εις κοιμηθέντας. Κατά την εν λόγω περίοδο τα ως άνω λειτουργικά στοιχεία εντάσσονται σε ένα ευρύτερο τελετουργικό πλαίσιο.^[12] Το τελετουργικό αυτό πλαίσιο μπορούσε να είναι η Θεία Λειτουργία ή κάποια ακολουθία του νυχθημένου, και κυρίως της Παννυχίδος, σύμφωνα με τους περισσότερους ερευνητές.^[13] Η νεκρώσιμος ακολουθία η οποία προέκυπτε από τη σύνθεση αυτή εχρησιμοποιήτο για όλους τους κεκοιμημένους ανεξαιρέτως.

Οι ευχές αυτές, όπως φαίνεται από τα στοιχεία που μας δίνει η χειρόγραφη παράδοση,^[14] είχαν την εξής διάταξη:

Διακονικά εις κοιμηθέντας^[15]

Εὐχή Πρώτη

Εἰρήνη πᾶσι

Τὰς κεφαλὰς

Εὐχή Δεύτερη (Κεφαλοκλισίας)^[16]

Τα εν λόγω λειτουργικά στοιχεία αποτελούσαν μόνιμη και σταθερή λειτουργική ενότητα της οιονεί νεκρώσιμου ακολουθίας παντός ανθρώπου κατά την εξεταζόμενη χρονική περίοδο. Εξαιρέση αποτελούσε μόνο το περιεχόμενο της πρώτης ευχής η οποία ήταν ανάλογη με την ιδιότητα του κεκοιμημένου, δηλαδή εάν ήταν ιερέας, αρχιερέας, μοναχός, κ.τ.λ. και αποτελεί μια πρώιμη ένδειξη της καθιέρωσης ξεχωριστών ακολουθιών αργότερα.

Περίοδος Γ΄

Από τον 10^ο μέχρι τον 12^ο αιώνα

Την περίοδο αυτή, δηλαδή μεταξύ του 10^{ου} και 12^{ου} αιώνα, παρατηρούμε τη σταδιακή αλλά σταθερή εξάπλωση του μοναχικού τυπικού. Μέσα στο πλαίσιο αυτό εμφανίζεται και η πρώτη αυτοτελής νεκρώσιμος ακολουθία που απαντάται στον κώδικα της Μονής Κρυπτοφέρρης Γ.β. Χ του δεκάτου αιώνας.

Στη νεκρώσιμη ακολουθία του παραπάνω κώδικα παρατηρούμε την επικράτηση του μοναχικού όρθρου ως πλαισίου μέσα στο οποίο αναπτύχθηκε η νεκρώσιμος ακολουθία γενικώς.^[17] Επίσης, παρατηρούμε κατ' αρχάς μικρές διαφορές μεταξύ νεκρωσίμου ακολουθίας λαϊκού, μοναχού, και κληρικού, που συνίσταται κυρίως στην επιλογή της εναρκτήριας ψαλμωδίας,^[18] επιλογή του κανόνα και του κοντακίου,^[19] και επιλογή της επιτάφιας ευχής.^[20] (Η δομή της ως άνω νεκρωσίμου ακολουθίας δίδεται στο Επίμετρο Β).

Την ίδια εποχή εμφανίζονται στη χειρόγραφο παράδοση και νεκρώσιμες ακολουθίες με τίτλο «εις κοιμηθέντας μοναχούς.» Οι νεκρώσιμες αυτές ακολουθίες όμως στην πράξη δεν ήταν αποκλειστικής μοναχικής χρήσης, αλλά ήταν κοινές για όλες τις κατηγορίες κεκοιμημένων με μικρές εναλλαγές στην εναρκτήρια ψαλμωδία, στον κανόνα, ή στο κοντάκιο, ανάλογα με την ιδιότητα του κεκοιμημένου.^[21]

Περίοδος Δ'

Από τον 12^ο μέχρι και τον 14^ο αιώνα

Από τον 12^ο αιώνα και μετά, παράλληλα με την νεκρώσιμο ακολουθία που ήταν σε κοινή για κληρικούς, λαϊκούς, και μοναχούς, αρχίζουν να εμφανίζονται αυτοτελείς νεκρώσιμες ακολουθίες που προορίζονταν σχεδόν αποκλειστικά για μοναστική χρήση, δηλαδή για τη νεκρώσιμο ακολουθία μοναχών, οι οποίες όμως εχρησιμοποιούντο και στις περιπτώσεις κήδευσης κληρικών.^[22] Στη διαμόρφωση αυτών των νεκρωσίμων ακολουθιών είναι άξιο παρατήρησης να σημειώσουμε ότι βλέπουμε μια πληθώρα εναλλαγών, επιλογών, και συνδυασμών ως προς τα δομικά τους στοιχεία. Σύμφωνα με σχετική ανάλυση του λειτουργιολόγου Peter Galadza, σε ολόκληρη τη χειρόγραφο παράδοση υπάρχουν 18 (!) διαφορετικά σχήματα νεκρωσίμων ακολουθιών εις μοναχούς.^[23] Μέσα από αυτά προέκυψε αργότερα και η νεκρώσιμος ακολουθία εις κληρικούς, όπως θα αναφέρουμε παρακάτω.

Παρατηρώντας τα 18 αυτά σχήματα νεκρωσίμου ακολουθίας εις μοναχούς βλέπουμε ότι όλα τα σχήματα έχουν ως βάση την ακολουθία του μοναχικού όρθρου.^[24]

Επειδή ο χρόνος δεν μας επιτρέπει την ανάλυση και των 18 σχημάτων της νεκρωσίμου ακολουθίας εις μοναχούς, θα εξετάσουμε μερικά δομικά λειτουργικά στοιχεία των νεκρωσίμων αυτών ακολουθιών.^[25]

Ψαλμός 90

Στις νεκρώσιμες ακολουθίες, όπως παρατίθενται στο *Μέγα Ευχολόγιο*, ο ψαλμός 90 είναι ο εναρκτήριος ψαλμός των νεκρωσίμων ακολουθιών εις κοσμικούς και μοναχούς, ενώ στα παλαιά χειρόγραφα ορίζεται ο εξάψαλμος για λαϊκούς και ο ψαλμός 90 για μοναχούς, όπως π.χ. στον κώδικα της Μονής Κρυπτοφέρρης Γ.β. Χ του δεκάτου αιώνας που εξετάσαμε και παραπάνω (βλέπε και Επίμετρο Β).

Στη χειρόγραφο παράδοση του 12^{ου} αιώνας, όταν πρόκειται για νεκρώσιμη ακολουθία ηγουμένου, ιερέως ή διακόνου, ορίζεται ο εξάψαλμος.^[26] Έχει εκφραστεί η άποψη ότι ο ψαλμός 90 είναι δάνειο από την ακολουθία της Παννυχίδος, αλλά ίσως η παρουσία του στις νεκρώσιμες ακολουθίες αντικατοπτρίζει αρχαία παράδοση, αφού απαντάται στο ίδιο πλαίσιο και σε άλλες χριστιανικές παραδόσεις, αλλά και στην εβραϊκή παράδοση.^[27]

Άωμος – Ευλογητάρια

Αν δούμε τη χειρόγραφο παράδοση γενικώς, ο άωμος (ψαλμός 118) είναι συνυφασμένος με την νεκρώσιμο ακολουθία. Στη σημερινή λειτουργική χρήση, ο άωμος στιχολογείται σε δύο στάσεις στην περίπτωση νεκρωσίμου ακολουθίας μοναχού, σε τρεις στην νεκρώσιμο ακολουθία κληρικού. Ο εν λόγω ψαλμός μαρτυρείται από την πρώτη πλήρη νεκρώσιμη ακολουθία (στο Γ.β. Χ του δεκάτου αιώνας), αν και υπάρχουν

μερικές περιπτώσεις νεκρωσίμου ακολουθίας μοναχών όπου δεν απαντάται καθόλου ο ψαλμός αυτός. [28] Βλέπουμε επίσης μεγάλη ποικιλία στον τρόπο εκτέλεσης του αμώμου: χωρίς στάσεις, με δύο στάσεις, ή με τρεις στάσεις. Η εκτέλεση του αμώμου σε τρεις στάσεις είναι η αναμενόμενη, αφού ο ψαλμός 118, λόγω του μήκους του, αποτελεί από μόνος του το 17^ο κάθισμα του Ψαλτηρίου, και ο ψαλμός εκεί χωρίζεται σε τρεις στάσεις, όπου κάθε στάση κατακλείεται με τη μικρή δοξολογία και ακολουθούν αιτήσεις. Η εκτέλεση του αμώμου σε δύο στάσεις σταδιακά αντικατέστησε τον άμωμο σε τρεις στάσεις στην νεκρώσιμο ακολουθία μοναχών κατά τη διάρκεια του 15ου αιώνα [29] και μάλλον σχετίζεται με τα Σάββατα που έχουν αλληλουσία, όπου κι εκεί ο άμωμος έχει δύο στάσεις. [30] Σε αυτή την περίπτωση δεν υπάρχει η μικρή δοξολογία μεταξύ των δύο στάσεων, αλλά μετά το στίχο 93 ακολουθούν αιτήσεις. Μετά την εκφώνηση, συνεχίζουν με την δεύτερη στάση. Επίσης, στα μουσικά χειρόγραφα παρατηρείται μεγάλη ποικιλία εφυμνίων στον άμωμο με δύο στάσεις, ενώ στον άμωμο με τρεις στάσεις το εφύμνιο είναι σταθερά «Αλληλουσία» ή «Ἐλέησόν με Κύριε». [31]

Τα ευλογητάρια συνδέονται στενά με τον άμωμο, ονομάζονται πολλές φορές «τροπάρια του αμώμου». [32] Πρώτη φορά εμφανίζεται το πρώτο τροπάριο (Τῶν ἁγίων ὁ χορὸς) τον 10^ο/11^ο αιώνα. [33] ως σύνολο από τον 12^ο αιώνα, και είναι συνήθως επτά, συμπεριλαμβανομένων του τριαδικού και του θεοτοκίου. Από τα δύο ευλογητάρια που στη σημερινή χρήση προστίθενται στις νεκρώσιμες ακολουθίες κληρικών, τα «Οἱ τὸν ἄμνόν», και «Οἱ τὴν ὁδόν», το πρώτο απαντάται στο *Μέγα Ευχολόγιο* και στις νεκρώσιμες ακολουθίες λαϊκών και μοναχών. [34] το δε δεύτερο απαντάται στη χειρόγραφη παράδοση και στις νεκρώσιμες ακολουθίες λαϊκών και μοναχών. [35] Στη νεκρώσιμο ακολουθία κληρικού στο έντυπο *Μέγα Ευχολόγιο* απαντώνται και τα δύο, φέρνοντας τον αριθμό των ευλογηταρίων στα οκτώ. Η τάση διαφοροποίησης που παρατηρούμε σχετικά με τα δύο αυτά τροπάρια μάλλον οφείλεται στην αναφορά των τροπαρίων αυτών στο κήρυγμα του Θείου Λόγου, στις θυσίες και στον αγώνα της ζωῆ που απαιτείται από τη ζωῆ του μοναχού και του κληρικού. [36]

Κανών – Κοντάκιο

Η ιστορία του κοντακίου και του κανόνος αντικατοπτρίζουν, ως ένα βαθμό, την ιστορία εξέλιξης της Βυζαντινῆς λειτουργικῆς παράδοσης. [37] Ὅσον αφορά στο θέμα μας, παρατηρούμε από την πρώτη κιόλας πλήρη νεκρώσιμο ακολουθία που έχουμε στον κώδικα Γ.β. Χ του δεκάτου αιώνας, ὅτι ο κανόνας και το κοντάκιο επιλέγονταν ανάλογα με την ιδιότητα του κεκοιμημένου. Στη χειρόγραφη παράδοση μαρτυρείται μεγάλη ποικιλία κανόνων και κοντακίων για μοναχούς και ιερείς, χωρισμένες σε υποκατηγορίες (παραδείγματος χάριν, εις μοναχούς, εις παρθένους, εις υποτακτικούς, εις μοναζούσας, εις ηγούμενον, εις ιερέα, εις ησυχαστήν). [38] Πλήρες κοντάκιο σώζεται στην νεκρώσιμο ακολουθία εις ιερείς του Μεγάλου Ευχολογίου, μετά την ἔκτη ὠδή του κανόνος, με μερικῶς σωζομένη ακροστιχίδα «Αναστασίου του ταπ ...». [39] Το ίδιο κοντάκιο (Μετά τῶν ἁγίων ἀνάπαυσον...) και ο πρώτος οἶκος (Αὐτὸς μόνος ὑπάρχεις ἀθάνατος...) βρίσκεται στην νεκρώσιμο ακολουθία εις μοναχούς στο *Μέγα Ευχολόγιο*.

Σύμφωνα με τον Brunl, ο κανόνας στην νεκρώσιμο ακολουθία εις ιερείς είναι σύνθεση διαφορετικῶν κανόνων. [40] Οι ειρμοί του Μ. Κανόνος κατά την διάρκεια της ταφῆς στη νεκρώσιμο ακολουθία εις ιερείς εμφανίζονται στη χειρόγραφη παράδοση στο πλαίσιο νεκρωσίμων ακολουθιών τον 15^ο αιώνα. [41] Η νεκρώσιμος ακολουθία εις μοναχούς στην έντυπη έκδοση του Μεγάλου Ευχολογίου δεν έχει καθόλου κανόνα, ο οποίος μάλλον εξοβελίστηκε από την παρουσία όλων των αναβαθμῶν, δηλαδή και των οκτῶ ἠχων. [42]

Αντίφωνα

Στη χειρόγραφη παράδοση βλέπουμε τριάδες ψαλμῶν οργανωμένων ως αντίφωνα. Οι τριάδες αυτές είναι ψαλμοί 22, 23, 83, ψαλμοί 22, 83, 114, [43] και ψαλμοί 119, 120, 121. Οι πρώτες δύο τριάδες σχετίζονται μεταξύ τους, αφού η διαφορά μεταξύ τους είναι ένας ψαλμός. Οι ψαλμοί 22 και 114 ἦταν γνωστοί για τη χρήση τους στις νεκρωσίμους ακολουθίες από την εποχή του Χρυσοστόμου. [44] Η τρίτη τριάδα (ψαλμοί 119, 120, 121) είναι συνήθως ελλιπής στα χειρόγραφα, όπου ο τρίτος ψαλμός αντικαθίσταται από τους μακαρισμούς. [45] Η δομή της τριάδος αυτής διαφέρει από τις δύο πρώτες στο ὅτι συνήθως δεν συνοδεύεται από αναγνώσματα. [46]

Η δομή των τριάδων αυτών παραπέμπει σύμφωνα με τους ερευνητές είτε στην ασματική λειτουργική παράδοση της Κωνσταντινούπολης, είτε κατ' ἄλλους στην ασματική λειτουργική παράδοση των

Ιεροσολύμων. [47]

Αναβαθμοί

Το πρώτο αντίφωνο των αναβαθμών κάθε ήχου εμφανίζεται στη νεκρώσιμο ακολουθία μοναχών, ακολουθούμενο κάθε φορά από ομόηχα προσόμοια. Ο Peter Galadza υποστηρίζει ότι η εισαγωγή των αναβαθμών και των οκτώ ήχων στη νεκρώσιμη ακολουθία έγινε τον 14^ο αιώνα στο Άγιο Όρος. Αυτό οδήγησε στη σταδιακή συρρίκνωση του κοντακίου, το οποίο περιορίστηκε στο προοίμιό του και έναν οίκο, ενώ μέχρι εκείνη την εποχή ολόκληρο το κοντάκιο ήταν ακόμα εν χρήσει. [48] Φαίνεται πάντως ότι η παρουσία και των αναβαθμών και των οκτώ ήχων όχι μόνο συρρίκνωσε το κοντάκιο, αλλά πήρε και τη θέση του κανόνα, αφού παρατηρούμε ότι στις περιπτώσεις αυτές όχι μόνο δεν υπάρχει κανόνας, αλλά η σειρά των αναβαθμών βρίσκεται συνήθως μετά τον Ν΄ ψαλμό, στη θέση δηλαδή του κανόνα. [49]

Η παρουσία των αναβαθμών του πλ.β΄ ήχου στη νεκρώσιμο ακολουθία εις ιερείς πιθανώς σχετίζεται με το αποστολοευαγγέλιο που ακολουθεί, εισάγοντας το ευαγγέλιο, όπως γίνεται στο εωθινό ευαγγέλιο Κυριακών και εορτών.

Μακαρισμοί – Αναγνώσματα – Ν΄ Ψαλμός

Οι μακαρισμοί αρχίζουν να εμφανίζονται στη νεκρώσιμη ακολουθία από τον 11^ο-12^ο αιώνα, και τα τροπάρια που τους συνοδεύουν καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα επιλογών και κατηγοριών, [50] κάτι που αντικατοπτρίζεται και στις νεκρώσιμες ακολουθίες, όπως δίδονται στο *Μέγα Ευχολόγιο*, όπου τα τροπάρια που συνοδεύουν τους Μακαρισμούς στις νεκρώσιμες ακολουθίες εις λαϊκούς, μοναχούς, και ιερείς είναι σε κάθε περίπτωση διαφορετικά. [51] Οι μακαρισμοί έχουν τη θέση τους συνήθως πριν από το κυρίως αποστολικό και ευαγγελικό ανάγνωσμα [52] και η αρχική τους θέση είναι, μαζί με το αποστολικό και ευαγγελικό ανάγνωσμα, πριν τον Ν΄ ψαλμό, θέση που διατηρείται στην νεκρώσιμο ακολουθία εις ιερείς. [53]

Το πιο συνηθισμένο ζεύγος αποστολοευαγγελίων είναι Α΄ Προς Θεσ. 4:13-17, και Ιω. 5:24-30, το οποίο απαντάται στις περισσότερες νεκρώσιμες ακολουθίες. [54] Η παρουσία περισσότερων του ενός αποστολοευαγγελίου σε πολλές νεκρώσιμες ακολουθίες μπορεί να εξηγηθεί και από τη δομή της κάθε ακολουθίας (όπως π.χ. η ύπαρξη αντιφώνων), αλλά και από την πρόθεση ανάγνωσης όσο περισσότερων περικοπών γίνεται που έχουν θέμα τον θάνατο και την ανάσταση, σύμφωνα και με το πνεύμα των Αρεοπαγιτικών συγγραμάτων: «τὰς ἐν τοῖς θείοις λόγοις ἐμφερομένας ἀψευδεῖς ἐπαγγελίας περὶ τῆς ἱερᾶς ἀναστάσεως ἀναγνῶντες.» [55]

Ακόμη και στη σημερινή πράξη δίδεται η δυνατότητα επιλογής μεταξύ διαφόρων αποστολικών και ευαγγελικών αναγνωσμάτων στις νεκρώσιμες ακολουθίες, [56] αλλά συνήθως χρησιμοποιούνται μόνο αυτές που είναι αναγεγραμμένες στη νεκρώσιμο ακολουθία.

Εδώ θα μπορούσαμε να κάνουμε κι ένα μικρό σχόλιο σχετικά με την ανάγνωση του Ψαλτηρίου στους μοναχούς και του Τετραευαγγελίου στους ιερείς. Παρ' όλο που απαντάται στα χειρόγραφα μόνο από τον 16^ο αιώνα, η μαρτυρία του Συμεών Θεσσαλονικῆς μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι ήταν παλαιά συνήθεια. [57]

Ευχές

Στη νεκρώσιμο ακολουθία σε μοναχούς του εντύπου *Μεγάλου Ευχολογίου* απαντάται μόνο η ευχή «Ὁ Θεὸς τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκός.» [58] Αντίστοιχα, στην νεκρώσιμο ακολουθία σε ιερείς, εκτός από την παραπάνω ευχή, λέγονται και οι εξής: 1. «Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ μόνος ἔχων ἀθανασία, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον...» [59] 2. «Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὅτι σου μόνον τὸ ζῆν ἀθάνατον...» [60] 3. «Κύριε τῶν Δυνάμεων, ἢ τῶν θλιβομένων παραμυθία...» [61]

Από τις ευχές αυτές, η πρώτη που είναι κοινή και στις δύο ακολουθίες («Ὁ Θεὸς τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκός») είναι γενική ευχή, με την έννοια ότι δεν αναφέρεται συγκεκριμένα σε μοναχούς ή ιερείς. Όσον αφορά τις άλλες τρεις ευχές που εμφανίζονται στην νεκρώσιμο ακολουθία εις ιερείς, η ευχή «Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὅτι σου μόνον τὸ ζῆν ἀθάνατον...» είναι η μόνη που χωρίς αμφιβολία, βάση του περιεχομένου της, είναι γραμμένη για ιερείς. [62] Η αναφορά μάλιστα μέσα στην ευχή «...καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῆς

γῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ σου λειτουργῶν αὐτὸν κατέστησας, οὕτω καὶ ἐν τῷ οὐρανίῳ σου θυσιαστηρίῳ ἀνάδειξον, Κύριε» εἶναι κοινὴ σε αρκετὲς ἀπὸ τις εὐχές για ιερεῖς, καὶ εἶναι τὸ μόνο στοιχεῖο που, κατὰ τὴ γνῶμη μου, ἐξειδικεύει τις εὐχές αυτές. [63]

Ἡ εὐχὴ «Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον...» εἶναι αρκετὰ γενικὴ, χωρὶς να περιέχει καμμία εἰδικὴ αναφορά. Ἀπαντᾶται για πρώτη φορά στον Βαρβερινὸ Κώδικα 336 του ογδόου αἰῶνα ὡς εἰδικὴ εὐχὴ για μοναχοὺς. [64] Ἡ εὐχὴ «Κύριε τῶν Δυνάμεων, ἢ τῶν θλιβομένων παραμυθία...» εἶναι κι αὐτὴ αρκετὰ γενικὴ, καὶ μόνο ἡ λέξις «ιερεὺς» που συνοδεύει τὴ μνημόνευση του ονόματος του κεκοιμημένου ἐξειδικεύει τὴν εὐχὴ. [65]

Ὡς γενικὴ παρατήρηση θα ἔλεγα ὅτι ἡ μεγάλη πλειοψηφία των εὐχῶν εἶναι αρκετὰ γενικὲς ὥστε να μποροῦν να χρησιμοποιηθοῦν για διάφορες κατηγορίες κεκοιμημένων. Ἐξάλλου, ελάχιστες εὐχές στη χειρόγραφη παράδοση ἔχουν αποκλειστικὴ χρῆση σε μία μόνο κατηγορία κεκοιμημένων. [66] Το ἴδιο μπορεῖ να πει κανεὶς κανεὶς καὶ για τους ὕμνους των νεκρωσίμων ακολουθιῶν για μοναχοὺς καὶ ιερεῖς· πολὺ λίγοι, σε ἀναλογία με τὴν πληθώρα υμνολογικῶν στοιχείων, κάνουν σαφὴ ἀναφορά σε μοναχοὺς ἢ ιερεῖς ἀντίστοιχα (βλέπε Επίμετρο ΣΤ για μερικὰ παραδείγματα).

Περίοδος Ε΄

Ἀπὸ τον 15^ο στον 16^ο αἰῶνα

Τὴν περίοδο αὐτὴ εμφανίζεται καὶ ἡ αὐτοτελὴς νεκρώσιμος ἀκολουθία εἰς ιερεῖς. Ουσιαστικά, δὲν εἶναι καινούργια ἀκολουθία, ἀλλὰ διαμόρφωση τῆς ἤδη προϋπαρχούσης νεκρωσίμου ἀκολουθίας εἰς μοναχοὺς, [67] με χαρακτηριστικὰ που δὲν εμφανίζονται τώρα για πρώτη φορά, ἀλλὰ ἔχουν ἤδη κάνει μια ἐμφάνιση στὴν νεκρώσιμη ἀκολουθία εἰς μοναχοὺς. Ἐξετάζοντας τὴ νεκρώσιμη ἀκολουθία για ιερεῖς στὴ χειρόγραφη παράδοση ὁ Vitaliano Bruni ξεχωρίζει δύο κυρίως ομάδες νεκρωσίμων ἀκολουθιῶν για ιερεῖς, με βάση τὴ δομὴ τους, σημειώνοντας ὡστόσο τὴν πληθώρα των ἐξαιρέσεων.

Παραθέτει τὴ νεκρώσιμη ἀκολουθία σε ιερέα στον κώδικα Εσφιγμένου 215 του 15^{ου} αἰῶνα ὡς χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τῆς πρώτης ομάδος, καὶ τὴν ἀντίστοιχη ἀκολουθία στον κώδικα Sinai gr. 985 του 15^{ου} αἰῶνα ὡς παράδειγμα τῆς δευτέρης ομάδος (βλέπε Επίμετρο Δ). Σημειώνει ὅτι ἡ νεκρώσιμη ἀκολουθία για ιερεῖς του ἐν χρῆσει *Μεγάλου Ευχολογίου* ἀνήκει στὴν παράδοση του κώδικα Εσφιγμένου 215. [68] Ἡ δομὴ τῆς ἀκολουθίας στὴν ομάδα αὐτὴ διατηρεῖ πολλὰ ἀρχαῖκά στοιχεία: (1) Ἡ διάταξη των Τριῶν Ἀντιφῶνων εἶναι παρόμοια με αὐτὴ του κώδικα Γ.β. Χ του 10^{ου} αἰῶνα, (2) ἡ θέση των μακαρισμῶν εἶναι πρὶν τον Ν΄, καὶ (3) ἡ βασικὴ δομὴ του ὄρθρου εἶναι ἐμφανῆς. Ἀντιθέτως, ἡ δομὴ τῆς δευτέρης ομάδος, ὅπως ἀντικατοπτρίζεται ἀπὸ τον κώδικα Sinai gr. 985 εἶναι λιγότερο ἐμφανῆς.

Μια χαρακτηριστικὴ περίπτωση ἀπὸ τις ἐξαιρέσεις εἶναι ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία στο Ἐξοδιαστικὸ τῆς Μονῆς του Ἁγίου Σάβα 373 (291) του 15^{ου} αἰῶνα. Ἡ ἀκολουθία εἶναι κοινὴ για μοναχοὺς καὶ ιερεῖς, καὶ ὅπου σχεδόν ὅλα τα λειτουργικὰ σχήματα που ἐξετάσαμε παραπάνω τοποθετοῦνται στὴν νεκρώσιμη αὐτὴ ἀκολουθία: Ὁ ἄμωμος σε τρεῖς στάσεις, τα εὐλογητάρια, οἱ ψαλμοὶ 119-120-121, οἱ ψαλμοὶ 22, 23, 83, οἱ ἀναβαθμοὶ καὶ των οκτῶ ἤχων, μακαρισμοὶ, δεκαῆξι (16!) ἀποστολοευαγγέλια, οἱ εἰρμοὶ του Μεγάλου Κανόνος, καὶ πληθώρα τροπαρίων. Χαρακτηριστικὰ ἐπίσης τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς εἶναι ὅτι οἱ εὐχές δίδονται σε ζεύγη, μία για μοναχοὺς καὶ μία για ιερομονάχους σε κάθε περίπτωση (βλέπε Επίμετρο Ε), καὶ ὅτι τελεῖται ἡ Θεία Λειτουργία μετὰ τους μακαρισμοὺς καὶ τα ἀναγνώσματα που συνοδεύουν τους μακαρισμοὺς, ἐάν ὁ κεκοιμημένος εἶναι κληρικὸς. [69]

Συμπεράσματα

Ἀπὸ τὴν ἐρευνά μας ἐξάγουμε τα παρακάτω συμπεράσματα:

Οἱ διαφοροποιήσεις των διαφόρων κατηγοριῶν κεκοιμημένων κατὰ χρονολογικὴ σειρά εἶναι ἡ ἐξῆς: ἡ προετοιμασία καὶ ἐνδυσση του κεκοιμημένου (4^{ος} αἰῶνας), τὸ ἀκριβὲς σημεῖο τοποθέτησής του στον Ναὸ (6^{ος} αἰῶνας), ἐξειδικευμένες εὐχές (8^{ος} αἰῶνας), ἐξειδικευμένοι κανόνες καὶ κοντάκια (10^{ος} αἰῶνας).

Αυτοτελείς νεκρώσιμες ακολουθίες αποκλειστικής μοναχικής χρήσης αρχίζουν να εμφανίζονται από τον 12^ο αιώνα, ενώ αυτοτελείς νεκρώσιμες ακολουθίες για ιερείς εμφανίζονται τον 15^ο αιώνα.

Ουσιαστικά δεν έχουμε να κάνουμε με δύο διαφορετικές νεκρώσιμες ακολουθίες, μία για μοναχούς και μία για ιερείς, αλλά έχουμε μία νεκρώσιμο ακολουθία, εκείνη των μοναχών, η οποία εξελίχθηκε και σε νεκρώσιμο ακολουθία των ιερέων.

Το πλήθος των νεκρωσίμων ακολουθιών για μοναχούς και ιερείς αναδεικνύει τον πλούτο, τη δημιουργικότητα, και τη ζωτικότητα των εκπροσώπων της λειτουργικής υμνογραφικής παράδοσης της Εκκλησίας μας.

Η πληθώρα υμνολογικών επιλογών και η συνεχής τάση πρόσθεσης επι μέρους στοιχείων βοήθησε στην υπερβολική – κατά την ταπεινή μου γνώμη – ανάπτυξη και εξέλιξη των νεκρωσίμων ακολουθιών σε τέτοιο βαθμό, που, σε ορισμένες περιπτώσεις γίνεται δυσδιάκριτη η αρχική δομή τους.

Η απόφαση του Πατριαρχείου να είναι κοινή η νεκρώσιμο ακολουθία για όλους ανεξαιρέτως τους κοιμηθέντας είναι πιστεύω ένα παράδειγμα προσπάθειας λειτουργικής ευταξίας, η οποία στηρίζεται σε θεολογική βάση: «οὐκ ἔνι Ἰουδαίος οὐδὲ Ἕλληνας, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἷς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Γαλ. 3:28), η οποία και αντικατοπτρίζεται και στο γνωστό ιδιόμelo της νεκρωσίμου ακολουθίας: «Ἐμνήσθη τὸ προφήτου βοῶντος· ἐγὼ εἰμι γῆ καὶ σποδός· καὶ πάλιν κατενόησα ἐν τοῖς μνήμασι, καὶ εἶδον τὰ ὀστέα τὰ γεγυμνωμένα καὶ εἶπον· Ἄρα τίς ἐστι βασιλεὺς ἢ στρατιώτης, ἢ πλούσιος ἢ πένης, ἢ δίκαιος ἢ ἁμαρτωλός; Ἀλλὰ ἀνάπαυσον Κύριε, μετὰ δικαίων τὸν δοῦλόν σου»

Εάν επανεξεταζόταν το θέμα σήμερα, θα πρότεινα βάση να είναι η ύπαρξη μίας κοινής νεκρωσίμου ακολουθίας για όλες τις κατηγορίες πιστών, όπου μέσα στη κοινή και σταθερή δομή της νεκρωσίμου αυτής ακολουθίας να εναλλάσσονται μόνο ορισμένα στοιχεία (όπως, λ.χ. τροπάρια, ευχές), ανάλογα με την κάθε περίπτωση. Πιστεύω ότι αυτό και αντικατοπτρίζει την λειτουργική μας παράδοση και ανταποκρίνεται στις ποιμαντικές ανάγκες και ευαισθησίες της εποχής μας.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Α. ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΝΕΚΡΩΣΙΜΩΝ ΑΚΟΛΟΥΘΙΩΝ

ΕΙΣ ΚΟΣΜΙΚΟΥΣ, ΕΙΣ ΜΟΝΑΧΟΥΣ, ΕΙΣ ΚΛΗΡΙΚΟΥΣ

Α. Προπαρασκευαστικά

ΕΙΣ ΚΟΣΜΙΚΟΥΣ	ΕΙΣ ΜΟΝΑΧΟΥΣ	ΕΙΣ ΚΛΗΡΙΚΟΥΣ
<p>Προετοιμασία σώματος Νεκρώσιμο Τρισάγιο Μεταφορά σώματος στον Ι. Ναό [Εὐλογητός... Ἀσματικό Ἅγιος ὁ Θεός Τοποθέτηση σώματος στον Νάρθηκα]</p>	<p>Προετοιμασία σώματος: «...Ὁὐ δεῖ λούσασθαι τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἀλλ' οὐδὲ ὄρᾶσθαι ὄλως γυμνόν, ὁ εἰς τοῦτο τεταγμένος Μοναχός, ἀποσπογγίζει τὸ λείψανον μετὰ χλιαροῦ ὕδατος ἐν σπόγγῳ· ποιῶν πρῶτον μετὰ τοῦ σπόγγου Σταυρὸν ἐν τῷ μετώπῳ τοῦ τελευτήσαντος, ἐν τῷ στήθει, καὶ ἐν ταῖς χερσί, καὶ ἐν τοῖς ποσὶ, καὶ ἐν τοῖς γόνασι, καὶ πλέον οὐδέν...» Μετὰ ακολουθεῖ ἡ ἐνδύση του νεκροῦ με τα μοναχικά ἐνδύματα «μηδαμῶς τὴν γύμνωσιν αὐτοῦ θεασάμενος» Νεκρώσιμο Τρισάγιο Μεταφορά σώματος στον Ι. Ναό [Εὐλογητός...</p>	<p>Προετοιμασία σώματος: «καὶ ἐπεὶ οὐ δεῖ λούεσθαι, γυμνούμενον παρὰ τῶν [3] ἱερέων ἀποσπογγίζουσιν αὐτὸν μετὰ ἐλαίου καθαροῦ.» Κατόπιν τον ντύνουν μετὰ με ιερατική στολή, τοποθετοῦν το Ευαγγέλιο πάνω του, καὶ καλύπτουν το πρόσωπο με τον αέρα. Νεκρώσιμο Τρισάγιο Μεταφορά σώματος στον Ι. Ναό [Εὐλογητός... [Τοποθέτηση σώματος στον Νάρθηκα]</p>

Άσματικό Άγιος ό Θεός
 Τοποθέτηση σώματος στο μέσον
 του Ναού εάν είναι ιερέας, στο
 Νάρθηκα εάν είναι «ιδιώτης»]

B. Νεκρώσιμος Ακολουθία

ΕΙΣ ΚΟΣΜΙΚΟΥΣ	ΕΙΣ ΜΟΝΑΧΟΥΣ	ΕΙΣ ΚΛΗΡΙΚΟΥΣ
<p>Εὐλογητός Ψαλμός 90 Πρώτη στάση τοῦ Ἀμώμου εἰς ἦχον πλ. β´, με «ἀλληλουία» στό τέλος κάθε στίχου. Ἔτι καί ἔτι ... Ἔτι δεόμεθα ὑπέρ ἀναπαύσεως ... Ὅπως Κύριος ὁ Θεός ... Ὅτι σὺ εἶ ἡ ἀνάστασις ... Δεύτερη στάση τοῦ Ἀμώμου εἰς ἦχον πλ. α´, με «ἐλέησον τὸν δούλόν σου» στό τέλος κάθε στίχου. Μικρὴ Συναπτὴ Ἔτι καί ἔτι ... Ἔτι δεόμεθα ὑπέρ ἀναπαύσεως ... Ὅπως Κύριος ὁ Θεός ... Ὅτι σὺ εἶ ἡ ἀνάστασις Τρίτη στάση τοῦ Ἀμώμου εἰς ἦχον γ´, με «ἐλέησον τὸν δούλόν σου» στό τέλος κάθε στίχου. Νεκρώσιμα Εὐλογητάρια: Τῶν ἁγίων ὁ χορὸς ... Ὁ πάλαι με ... Εἰκὼν εἰμί ... Οἱ τὸν ἄμνον ... Ἀνάπαυσον ... Δόξα ... Τὸ τριλαμπές ... Καὶ νῦν ... Χαῖρε σεμνὴ ... Ἀλληλουία (x3) Δόξα σοι ὁ Θεός (x3) Ἔτι καί ἔτι ... Ἔτι δεόμεθα ὑπέρ ἀναπαύσεως ... Ὅπως Κύριος ὁ Θεός ... Ὁ Θεὸς τῶν πνευμάτων ... Ὅτι σὺ εἶ ἡ ἀνάστασις Τροπάρια: Ἀνάπαυσον Σωτὴρ ἡμῶν ... Δόξα... Καὶ πάντα τὰ ἐν ἀγνοίᾳ... Καὶ νῦν... Ὁ ἐκ Παρθένου ἀνατείλας ... Ψαλμός 50 Κανόνας Θεοφάνους. Ἄκροστιχίς: Εκτον προσαυδῶ τοῖς ἀπελθοῦσιν μέλος. Ὡδὴ α´-γ´ Μικρὴ συναπτὴ Κάθισμα: Ἀληθῶς ματαιότης τὰ σύμπαντα... Δόξα...καὶ νῦν... Παναγία Θεοτόκε, τὸν χρόνον... Ὡδὴ δ´-στ´ Μικρὴ συναπτὴ Κοντάκιο: Μετὰ τῶν ἁγίων ἀνάπαυσον... Οἶκος: Αὐτὸς μόνος ὑπάρχεις ἀθάνατος... Ὡδὴ ζ´-θ´ Αἰτήσεις</p>	<p>Εὐλογητός Ψαλμός 90 Ἀλληλουία ἦχος πλ. δ´ Μακάριος, ὄν ἐξελέξω καὶ προσελάβου Κύριε. Στίχος: Καὶ τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ εἰς γενεάν καὶ γενεάν. Τροπάρια: Ὁ βάθει σοφίας ... Δόξα... Ὁ βάθει σοφίας ... Καὶ νῦν... Σὲ καὶ τεῖχος καὶ λιμένα... Πρώτη στάση τοῦ Ἀμώμου ἕως τοῦ «Σὸς εἰμί». «Εἰς δύο γὰρ στάσεις ποιοῦμεν τοῦτον ἐνταῦθα» με «Εὐλογητὸς εἶ Κύριε» στό τέλος κάθε στίχου. «Εἰς τὸν αἰῶνα ...» X3 Ἔτι καί ἔτι ... Ἔτι δεόμεθα ὑπέρ ἀναπαύσεως ... Ὅπως Κύριος ὁ Θεός ... Ὅτι σὺ εἶ ἡ ἀνάστασις Δεύτερη στάση τοῦ Ἀμώμου: «Τὰ δικαιώματά σου ἐξεζήτησα. Σὸς εἰμί ἐγὼ σῶσόν με» με «Σὸς εἰμί ἐγὼ σῶσόν με» στο τέλος κάθε στίχου. Από το «Ἐπίβλεπον ἐπ´ ἐμέ...» «Ἐν τῇ βασιλείᾳ σου, Κύριε, μνήσθητι τοῦ δούλου σου» στο τέλος κάθε στίχου. Νεκρώσιμα Εὐλογητάρια: Τῶν ἁγίων ὁ χορὸς ... Ὁ πάλαι με ... Εἰκὼν εἰμί ... Οἱ τὸν ἄμνον ... Ἀνάπαυσον ... Δόξα ... Τὸ τριλαμπές ... Καὶ νῦν ... Χαῖρε σεμνὴ ... Ἀλληλουία (x3) Δόξα σοι ὁ Θεός (x3) Ἔτι καί ἔτι ... Ἔτι δεόμεθα ὑπέρ ἀναπαύσεως ... Ὅπως Κύριος ὁ Θεός τῶν πνευμάτων... Ὅτι σὺ εἶ ἡ ἀνάστασις Τροπάρια: Ἀνάπαυσον Σωτὴρ ἡμῶν ... Δόξα... Καὶ νῦν... Ὁ ἐκ Παρθένου ἀνατείλας ... Ἀναβαθμοὶ ἦχος πλ.β. Ἀντίφωνον Α´ Ἐν τῷ οὐρανῷ Ἐλέησον ἡμᾶς τοὺς ἐξουθενουμένου ... Δόξα ... Καὶ νῦν ... Ἄγιω Πνεύματι... Ἀντίφωνον Β´ Εἰ μὴ ὅτι Κύριος... Τοῖς ὁδοῦσιν αὐτῶν... Δόξα ... Καὶ νῦν ... Ἄγιω Πνεύματι... Ἀντίφωνον Γ´ Οἱ πεποιθότες ἐπὶ Κύριον... Ἐν ἀνομίαις χεῖρας αὐτῶν... Δόξα ... Καὶ νῦν ... Ἄγιω Πνεύματι... Προκείμενον, ἦχος γ´ Μακαρία ἡ ὁδός ... Στίχος: Πρὸς σέ, Κύριε, κεκράξομαι ὁ Θεός μου. Αποστολικό Ἀνάγνωσμα: Πρὸς Θεσ. 1, 4:13- Ἀλληλουία, στίχος: Μακάριος, ὄν ἐξελέξω καὶ προσελάβου Κύριε Ευαγγελικό Ἀνάγνωσμα: Ιω. 5:24- Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν... Κάθισμα: Σήμερον χωρίζομαι ἀπὸ τῆς συγγενείας μου ... Ἀντίφωνον Α´ Ψαλμός 22 (Ἀλληλουία X2) Τροπάριον: Ἐπειδὴ πάντες πρὸς τὴν αὐτὴ κατεπειγόμεθα μονήν... Προκείμενον: Μακάριος, ὄν ἐξελέξω Στιχ. Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ... Απόστολος: Ρωμ. 5:12 Ευαγγέλιον:</p>	<p>[Εὐλογητός] Ἀμώμος Ἔτι καί ἔτι ... Ἔτι δεόμεθα ὑπέρ ἀναπαύσεως ... Ὅπως Κύριος ὁ Θεός ... Ὁ Θεὸς τῶν πνευμάτων ... Ὅτι σὺ εἶ ἡ ἀνάστασις Νεκρώσιμα Εὐλογητάρια: Τῶν ἁγίων ὁ χορὸς ... Ὁ πάλαι με ... Εἰκὼν εἰμί ... Οἱ τὸν ἄμνον ... Οἱ τὴν ὁδὸν τὴν στενήν ... Ἀνάπαυσον ... Δόξα ... Τὸ τριλαμπές ... Καὶ νῦν ... Χαῖρε σεμνὴ ... Ἀλληλουία (x3) Δόξα σοι ὁ Θεός (x3) Ἔτι καί ἔτι ... Ἔτι δεόμεθα ὑπέρ ἀναπαύσεως ... Ὅπως Κύριος ὁ Θεός ... Ὁ Θεὸς τῶν πνευμάτων ... Ὅτι σὺ εἶ ἡ ἀνάστασις Τροπάρια: Ἀνάπαυσον Σωτὴρ ἡμῶν ... Δόξα... Καὶ νῦν... Ὁ ἐκ Παρθένου ἀνατείλας ... Ἀναβαθμοὶ ἦχος πλ.β. Ἀντίφωνον Α´ Ἐν τῷ οὐρανῷ Ἐλέησον ἡμᾶς τοὺς ἐξουθενουμένου ... Δόξα ... Καὶ νῦν ... Ἄγιω Πνεύματι... Ἀντίφωνον Β´ Εἰ μὴ ὅτι Κύριος... Τοῖς ὁδοῦσιν αὐτῶν... Δόξα ... Καὶ νῦν ... Ἄγιω Πνεύματι... Ἀντίφωνον Γ´ Οἱ πεποιθότες ἐπὶ Κύριον... Ἐν ἀνομίαις χεῖρας αὐτῶν... Δόξα ... Καὶ νῦν ... Ἄγιω Πνεύματι... Προκείμενον, ἦχος γ´ Μακαρία ἡ ὁδός ... Στίχος: Πρὸς σέ, Κύριε, κεκράξομαι ὁ Θεός μου. Αποστολικό Ἀνάγνωσμα: Πρὸς Θεσ. 1, 4:13- Ἀλληλουία, στίχος: Μακάριος, ὄν ἐξελέξω καὶ προσελάβου Κύριε Ευαγγελικό Ἀνάγνωσμα: Ιω. 5:24- Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν... Κάθισμα: Σήμερον χωρίζομαι ἀπὸ τῆς συγγενείας μου ... Ἀντίφωνον Α´ Ψαλμός 22 (Ἀλληλουία X2) Τροπάριον: Ἐπειδὴ πάντες πρὸς τὴν αὐτὴ κατεπειγόμεθα μονήν... Προκείμενον: Μακάριος, ὄν ἐξελέξω Στιχ. Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ... Απόστολος: Ρωμ. 5:12 Ευαγγέλιον:</p>

Ιδιόμελα: Ποία τοῦ βίου... (ἦχος α') Οἶμοι, οἶον ἀγῶνα... (ἦχος β') Πάντα ματαιότης... (ἦχος γ') Ποῦ ἐστὶν ἡ τοῦ κόσμου... (ἦχος δ') Ἐμνήσθην τοῦ προφήτου... (ἦχος πλ. α') Ἀρχή μοι καὶ ὑπόστασις... (ἦχος πλ.β') Κατ' εἰκόνα σὴν καὶ ὁμοίωσιν... (ἦχος βαρῦς) Θρηνηῶ καὶ ὀδυρμαί... (ἦχος πλ. δ') Μακαρισμοὶ Ἐν τῇ βασιλείᾳ σου, μνήσθητι ἡμῶν Κύριε Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι... Μακάριοι οἱ πενθοῦντες... Μακάριοι οἱ πραεῖς... Μακάριοι οἱ πεινῶντες... Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες... Ληστὴν τοῦ Παραδείσου... Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ... Ζωῆς ὁ κυριεύων... Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί... Ὁ τῶν ψυχῶν δεσπότης... Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι... Χριστὸς σε ἀναπάυσει... Μακάριοι ἐστέ... Ἐξέλθωμεν καὶ ἴδωμεν... Χαίrete καὶ ἀγαλλιᾶσθαι... Ἀκούσωμεν τὴν κράζει... Δόξα... Ἀνάρχῳ καὶ γεννήσει τε... Καὶ νῦν... Πῶς ἐκ μαζῶν... Προκειμένον, ἦχος γ' Μακαρία ἡ ὁδός ... Στίχος: Πρὸς σέ, Κύριε, κεκράζομαι ὁ Θεός μου. Αποστολικό Ανάγνωσμα: Πρὸς Θεσ. 1, 4:13- Ἀλληλούια, στίχος: Μακάριος, ὃν ἐξελέξω καὶ προσελάβου Κύριε Ευαγγελικό Ανάγνωσμα: Ιω. 5:24- Ἐλέησον ἡμᾶς ... Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ ἀναπαύσεως ... Ὅπως Κύριος ὁ Θεός ... Εὐχή: Ὁ Θεός τῶν πνευμάτων ... Ὅτι σὺ εἶ ἡ ἀνάστασις ... Ἀσπασμός Δεῦτε τελευταῖον ἀσπασμόν.. Ποῖος χωρισμός ἀδελφοί... Ἄρτι ἡ τοῦ βίου πονηρά... Οἶα ἡ ζωὴ ἡμῶν ἐστίν... Μέγας ὁ κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμὸς... Βλέποντες προκειμένον νεκρὸν... Δεῦτε οἱ ἀπόγονοι Ἀδάμ... Ὅτε ἐκ τοῦ σώματος ψυχῆ... Δεῦτε ἐν τῷ τάφῳ ἀδελφοί... Ὅντως ματαιότης καὶ φθορά... Πάντα τὰ τοῦ σώματος νυνί... Σώζε τοῦς ἐλπίζοντας εἰς σέ... Δόξα ...

2. Ἀντίφωνον Β' ἦχος β' Ἐν τῷ οὐρανῷ... Ἐλέησον ἡμᾶς... Δόξα Καὶ νῦν. Ἁγίῳ Πνεύματι, τὸ βασιλεύειν πέλει... Στιχηρὰ προσόμοια ἦχος β' Ῥύμιν τοῦ θανάτου... Ἴνα τοὺς ἀνθρώπους κοινωνούς... Σῶσαι τὸ σὸν πλάσμα... Δόξα... Τρόμῳ τῷ φρικτῷ... Καὶ νῦν ... Εὐς τῆς προμήτορος... 3. Ἀντίφωνον Γ' ἦχος γ' Τὴν αἰχμαλωσίαν Σιών... Ἐν τῷ νότῳ οἱ σπεύροντες... Δόξα Καὶ νῦν. Ἁγίῳ Πνεύματι, πᾶσα ἀγαθοδορία... Στιχηρὰ προσόμοια ἦχος γ' Δοξάζω τὸν Σταυρόν σου... Ὁ μόνος ἐλεήμων... Δόξα... Ὑπνώσας ἐν τῷ τάφῳ Καὶ νῦν... Λαμπάδα νοητήν... 4. Ἀντίφωνον Δ' ἦχος δ' Ἐκ νεότητός μου πολλά... Οἱ μισοῦντες Σιών αἰσχύνθητε... Δόξα Καὶ νῦν. Ἁγίῳ Πνεύματι, πᾶσα ψυχὴ ζοοῦται... Στιχηρὰ προσόμοια ἦχος δ' Ὅντως φοβερῶτατον... Ὑπνος ἀναδέδεικται... Σὺ δικαιοσύνη τε... Δόξα... Γένος τὸ ἀνθρώπινον... Καὶ νῦν... Ῥήσεσιν ἐπόμενοι... 5. Ἀντίφωνον Ε' ἦχος πλ.α' Ἐν τῷ θλίβεσθαί με... Τοῖς ἐρημικοῖς... Δόξα Καὶ νῦν. Ἁγίῳ Πνεύματι, περικρατεῖται πάντα... Στιχηρὰ προσόμοια ἦχος πλ. α' Αἴγλη τοῦ σοῦ προσώπου Χριστέ... Ψάλλειν παναρμονίῳ φωνῇ... Δόξα... Ὅπου τῶν προφητῶν ὁ χορός... Καὶ νῦν... Νόμῳ τῆς ἀμαρτίας ἡμᾶς... 6. Ἀντίφωνον ΣΤ' ἦχος πλ. β' Ἐν τῷ οὐρανῷ... Ἐλέησον ἡμᾶς... Δόξα Καὶ νῦν. Ἁγίῳ Πνεύματι, πανσωστικὴ αἰτία... Στιχηρὰ προσόμοια ἦχος πλ. β' Ἐχὼν ἀκατάληπτον... Νέκρωσιν ὑπέμεινας... Δόξα... Ζώντων κυριεύοντα... Καὶ νῦν... Ὁφθης ἐνδιαίτημα... 7. Ἀντίφωνον Ζ' ἦχος βαρῦς Τὴν αἰχμαλωσίαν Σιών... Ἐν τῷ νότῳ ὁ σπεύρων θλίψεις... Δόξα Καὶ νῦν. Ἁγίῳ Πνεύματι, πηγὴ τῶν θείων θησαυρισμάτων... Στιχηρὰ προσόμοια ἦχος βαρῦς Νεκρωμένος ὥραθης... Τῷ ἀκηράτῳ σου κάλλει... Δόξα Ἰὼς ἀδαπάνητονέχων... Καὶ

Ιω 5:17 Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε ὁ Θεός ἡμῶν, ὅτι σοῦ μόνον τὸ ζῆν ἀθάνατον... Ἀντίφωνον Β' Ψαλμός 23 (Ἀλληλούια Χ2) Τροπάριον: Ἐν πίστει ... Κάθισμα: Γινώσκεις ὁ Θεός ἡμῶν... Προκειμένον: Μακάριος, ὃν ἐξελέξω Στιχ. Καὶ τὸ μνημόσυνον... Ἀπόστολος: Πρὸς Κορ Β' 15:1 Ευαγγέλιον: Ιω 6:35 Κύριε τῶν δυνάμεων, ἡ τῶν θλιβομένων παραμυθία Ἀντίφωνον Γ' Ψαλμός 83 (Ἀλληλούια Χ2) Τροπάρια: Ἀδελφοί μου ἀγαπητοί... Αἰφνιδίως ἐπέστη ἐπ' ἐμέ ὁ θάνατος Ἐλέησον ἡμᾶς Κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς Δόξα: Κύριε ἐλέησον ἡμᾶς Καὶ νῦν: Τῆς εὐσπλαχνίας... Προκειμένον: Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν ἀγαθοῖς αὐλισθήσεται... Στιχ. Πρὸς σέ Κύριε, κεκράζομαι... Ἀπόστολος: Πρὸς Κορ. Α' 15:20 Εὐαγγέλιον: Ιω 6:40 Μακαρισμοὶ Ἐν τῇ βασιλείᾳ σου, μνήσθητι ἡμῶν Κύριε Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι... Μακάριοι οἱ πενθοῦντες... Μακάριοι οἱ πραεῖς... Μακάριοι οἱ πεινῶντες... Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες... Πάλαι μὲν ὁ Ἀδὰμ... Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ... Χοῦν λαβὼν... Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί... Ὅταν ψυχὴ καὶ σῶμα χωρίζεται... Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι... Τί με θρηνεῖτε δεινῶς... Μακάριοι ἐστέ... Ὁ πάνσοφος Παῦλος... Χαίrete καὶ ἀγαλλιᾶσθαι... Ὁ μεταστάς καὶ ἐν τάφῳ κείμενος ... Δόξα ... Καὶ νῦν... Ὑπερφυῶς ἐν γαστρὶ... Προκειμένον: Μακάριος, ὃν ἐξελέξω Στιχ. Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ... Αποστολικό Ανάγνωσμα: Πρὸς Ρωμ 14:6 Ευαγγελικό Ανάγνωσμα: Ιω 6:48 Ψαλμός 50 Κανὼν Ὁδὴ α'-γ' Μικρὴ συναπτὴ –Εὐχὴ Κάθισμα: Ἀληθῶς ματαιότης τὰ σύμπαντα... Δόξα...καὶ νῦν... Παναγία Θεοτόκε, τὸν χρόνον... Ὁδὴ δ'-στ' Μικρὴ συναπτὴ – Εὐχὴ Κοντάκιο: Μετὰ τῶν ἁγίων ἀνάπαυσον... Τροπάρια με Ἀλληλούια στο τέλος: Αὐτὸς μόνος ὑπάρχεις ἀθάνατος... Νουνεχῶς δυσωπῶ ἐπακούσατε... Ἀναστάντες οὖν πάντες... Συγκαιόμεθα πάντες ... Τὴν πικρὰ

Ορῶντές με ἄφωνον Καὶ νῦν...
Πρεσβείαις τῆς τεκούσης σε...
Τρισάγιον Μετὰ
Πνευμάτων... Εἰς τὴν κατάπαυσίν
σου... Δόξα... Σὺ εἶ ὁ Θεὸς
ἡμῶν... Καὶ νῦν... Ἡ μόνη ἀγνή...
Μικρὴ συναπτὴ (βλ. # 5) Ὁ Θεὸς
τῶν πνευμάτων ... Ὅτι σὺ εἶ ἡ
ἀνάστασις ... Ἀπόλυσις Αἰωνία
σου ἡ μνήμη ... (X3)

νῦν... Νόμου τὸ πλήρωμα... 8.
Ἀντίφωνον Ἡ ἦχος πλ. δ' Ἐκ
νεότητός μου ὁ ἐχθρός... Οἱ
μισοῦντες Σιών γεννηθήτωσαν δὴ...
Δόξα Καὶ νῦν. Ἁγίῳ Πνεύματι,
τὸ ζῆν τὰ πάντα...
Στιχηρὰ προσόμοια ἦχος πλ. δ'
Βασιλικῶς μοι ὑπέγραψας...
Ἱεραρχήσας ὡς ἄνθρωπος...
Βάθει σοφίας... Δόξα... Λόγος
ὑπάρχων ἀόρατος... Καὶ νῦν...
Ὡς συλλαβοῦσα τὸν ... Μικρὴ
συναπτὴ Κοντάκιο: Μετὰ τῶν
ἀγίων ἀνάπαυσον...
Οἶκος: Αὐτὸς ὁ μόνος ὑπάρχεις
ἀθάνατος...
Μακαρισμοὶ Ἐν τῇ βασιλείᾳ σου,
μνήσθητι ἡμῶν Κύριε Μακάριοι οἱ
πτωχοὶ τῷ πνεύματι... Μακάριοι οἱ
πενθοῦντες... Μακάριοι οἱ πραεῖς...
Μακάριοι οἱ πεινῶντες... Μακάριοι
οἱ ἐλεήμονες... Μνήσθητι,
Εὐσπλαγχε καὶ ἡμῶν... Μακάριοι οἱ
καθαροὶ τῇ καρδίᾳ... Πάντες οἱ
φοβούμενοι τὸν Θεόν... Μακάριοι
οἱ εἰρηνοποιοί... Ἀσκήσει
δουλεύσαντά σοι Χριστέ...
Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι... Ἐν
πίστει καὶ ἐλπίδι θεοπρεπῶς...
Μακάριοι ἐστέ... Ἀνάπαυσον
τὸν δοῦλόν σου... Χαίρετε καὶ
ἀγαλλιᾶσθαι... Τὸν κόσμον
λιπόντα ... Δόξα... Μίαν
θεαρχίαν οἱ εὐσεβεῖς... Καὶ νῦν...
Πάντες μακαρίζομέν σε Ἁγνή...
Προκείμενον, ἦχος γ'
Μακαρία ἡ ὁδός ... Στίχος:
Ἐπίστρεψον, ψυχὴ μου, εἰς τὴν
ἀνάπαυσίν σου.

Αποστολικὸ Ἀνάγνωσμα: Πρὸς Θεσ.
1, 4:13- Ἀλληλουῖα, στίχος:
Μακάριος, ὃν ἐξελέξω καὶ
προσελάβου Κύριε Εὐαγγελικὸ
Ἀνάγνωσμα: Ἰω. 5:24-
Ἐλέησον ἡμᾶς ... Ἐτι
δεόμεθα ὑπὲρ ἀναπαύσεως ...
Ὅπως Κύριος ὁ Θεὸς ... Εὐχὴ: Ὁ
Θεὸς τῶν πνευμάτων ... Ὅτι σὺ εἶ ἡ
ἀνάστασις ...

Ἀσπασμὸς Δεῦτε τελευταῖον
ἀσπασμόν ... Πάντα τὰ τοῦ σώματος
νυνί... Ποῖος χωρισμὸς ὦ ἀδελφοί...
Οἷα ἡ ζωὴ ἡμῶν ἐστίν... Ἄρτι ἡ τοῦ
βίου πονηρά... Δόξα ...
Καὶ νῦν... Σῶζε τοὺς ἐλπίζοντας εἰς

τῶν θνησκόντων τὰ ῥήματα...
Ἄρα ποῦ αἱ ψυχαὶ ...
Συνοδεύσατε φίλοι τοῖς
θνήσκουσι... Ἴδου νῦν
θεωροῦμεν... Οὐδεὶς γὰρ τῶν
ἐκεῖθεν ... Ὑπάγομεν ὁδὸν τὴν
αἰώνιον... Τὶ ταράττη ἀκαίριως...
Οὐδὲν οὕτως ἐστὶν
εὐληθάργητον... Ὑπομηνίσκω
ὑμᾶς πρὸς τὸν Κύριον... Τὰ μὲν
πάντα ἀφέντες ὑπάγομεν ... Ἄν
ἠλέησας ἄνθρωπε ... Πονηρὰ ἡ
ὁδός... Οἱ ἐκ χώρας εἰς χώραν
βαδίζοντες... Ὑλικοῖς οἱ
προκείμενοι πάθεσιν... Καὶ
νεότης καὶ κάλλος... Ἐσυχάσατε
δὴ ἠσυχάσατε... Ἐγὼ εἶδον καὶ
νήπιον θνήσκοντα... Ἄρα πόσοι
ἐξαίφνης ἠρπάγησαν...
Συγκαιόμεθα μόνον ἀκούοντες...
Παναγία Παρθένε ἀνύμφετε...
Κοντάκιο: Μετὰ τῶν ἀγίων
ἀνάπαυσον... Ὡδὴ ζ'-θ' Μικρὴ
συναπτὴ – Εὐχὴ
Ἐξαποστειλάριον: Νῦν
ἀνεπαυσάμην... Στιχ. Ἄνθρωπος
ὡσεὶ χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ. Νῦν
ἀνεπαυσάμην... Στιχ. Ὅτι πνεῦμα
διήλθεν ἐν αὐτῷ. Νῦν
ἀνεπαυσάμην... Στιχ. Καὶ ἡ ἀλήθεια
τοῦ Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα.
Νῦν ἀνεπαυσάμην... Θεοτοκίον:
Νῦν ἐξελεξάμην... Αἶνοι Στιχηρά:
Θεοποιηθεὶς ἐν τῇ μεταστάσει ... X2
Ξένον τὸ μυστήριον τοῦ θανάτου ...
Πεπολιτευμένος ἐν εὐσεβείᾳ ...
Δόξα ... Καὶ νῦν... Θεὸν ἐκ σοῦ
σαρκωθέντα... Σοὶ δόξα πρέπει ...
Δόξα σοὶ τῷ δεῖξαντι
...Καταξίωσον... Ἰδιόμελα τοῦ
Δαμασκηνοῦ Σε ὅλους τοὺς ἰχθῦς
Ἀγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι...
Τρισάγιον... Τροπάριον:
Ἀνάπαυσον Σωτὴρ ἡμῶν... Δόξα...
Καὶ πάντα τὰ ἐν ἀγοίᾳ... Καὶ νῦν...
Μήτηρ ἀγία... Ἐλέησον ἡμᾶς ...
Ἐτι δεόμεθα ὑπὲρ
ἀναπαύσεως ... Ὅπως Κύριος
ὁ Θεὸς ... Εὐχὴ: Ὁ Θεὸς τῶν
πνευμάτων ... Ὅτι σὺ εἶ ἡ
ἀνάστασις .. Ἀσπασμὸς Δεῦτε
τελευταῖον ἀσπασμόν ... Ποῖος
χωρισμὸς ὦ ἀδελφοί... Οἷα ἡ ζωὴ
ἡμῶν ἐστίν... Ἄρτι ἡ τοῦ βίου
πονηρά... Δόξα ... Καὶ
νῦν... Σῶζε τοὺς ἐλπίζοντας εἰς
σέ...

σέ... Εἶτα τὰ παρόντα ιδιόμελα:
 Τὴν ἀειτάραχον θάλασσαν... Ἡ
 ἀοίδιμος φωνὴ τοῦ θεοῦ Δαυῖδ...
 Παντοκράτωρ Κύριε, τὴν ψυχὴν...
 Ἐξέλιπον ἀπὸ τῆς συγγενείας μου...
 Εἰρήνευσον πρεσβείαις τῆς
 Θεοτόκου Τρισάγιον Μετὰ
 Πνευμάτων... Εἰς τὴν κατάπαυσίν
 σου... Δόξα... Σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν...
 Καὶ νῦν... Ἡ μόνη ἀγνή... Ἐλέησον
 ἡμᾶς... Ὁ Θεὸς τῶν πνευμάτων ...
 Ὅτι σὺ εἶ ἡ ἀνάστασις ... Ἀπόλυσις
 Αἰωνία σου ἡ μνήμη ... (X3)

Γ. Ταφή

<i>ΕΙΣ ΚΟΣΜΙΚΟΥΣ</i>	<i>ΕΙΣ ΜΟΝΑΧΟΥΣ</i>	<i>ΕΙΣ ΚΛΗΡΙΚΟΥΣ</i>
<p>Μεταφορά του σώματος στο χώρο ταφῆς ψαλλομένου του «Ἅγιος ὁ Θεός...» Χῶμα: Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ... «Ἐπιχέει κανδήλα ἢ τέφραν τοῦ θυμιατηρίου». Καλύπτεται ὁ τάφος Μετὰ Πνευμάτων... Εἰς τὴν κατάπαυσίν σου... Δόξα... Σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν... Καὶ νῦν... Ἡ μόνη ἀγνή... [Αιτήσεις] [Ὁ Θεὸς τῶν πνευμάτων ... Ὅτι σὺ εἶ ἡ ἀνάστασις...] Ἀπόλυσις</p>	<p>Μεταφορά του σώματος στο χώρο ταφῆς ψαλλομένων των τροπαρίων: Ποία τοῦ βίου... (ἦχος α') Οἶμοι, οἶον ἀγῶνα... (ἦχος β') Πάντα ματαιότης... (ἦχος γ') Ποῦ ἐστὶν ἡ τοῦ κόσμου... (ἦχος δ') Ἐμνήσθην τοῦ προφήτου... (ἦχος πλ. α') Ἀρχὴ μοι καὶ ὑπόστασις... (ἦχος πλ.β') Κατ' εἰκόνα σὴν καὶ ὁμοίωσιν... (ἦχος βαρὺς) Ἐθρηῶ καὶ ὀδύρωμαι... (ἦχος πλ. δ') Χῶμα: Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ... Ἐπιχέει καὶ κανδήλαν, λέγων τὸ παρὸν τροπάριον: Τῷ τύπῳ τοῦ Σταυροῦ σου ... Καλύπτεται ὁ τάφος Γῆ χανοῦσα ὑπόδεξαι... Καθὼς εἶπας Κύριε τῇ Μάρθα... Πνευματικοὶ μου ἀδελφοί... Αιτήσεις Ὁ Θεὸς τῶν πνευμάτων ... Ὅτι σὺ εἶ ἡ ἀνάστασις .. Ἀπόλυσις</p>	<p>Μεταφορά του σώματος στο χώρο ταφῆς ψαλλομένων ειρμών του Μ. Κανόνος. Τρισάγιον Μετὰ Πνευμάτων... Εἰς τὴν κατάπαυσίν σου... Δόξα... Σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν... Καὶ νῦν... Ἡ μόνη ἀγνή... Αιτήσεις Ὁ Θεὸς τῶν πνευμάτων ... Ὅτι σὺ εἶ ἡ ἀνάστασις ... Ἀπόλυσις</p>

Β. ΚΩΔΙΚΑΣ Γ.β. Χ ΤΟΥ 10^{ου} ΑΙΩΝΟΣ[\[70\]](#) Σημείωση: με **χοντρά γράμματα** τα εναλασσόμενα στοιχεία
 Ἐναρξη με «Εὐλογημένη ... »

Εξάψαλμος για λαϊκούς ἢ Ψαλμός 90 (για μοναχοὺς)

Συναπτὴ – Ευχή
 Αλληλοῦα + Τροπάρια
 Ψαλμός 118
 Κάθισμα
Κανόνας

Ωδὲς α-γ

Συναπτὴ – Ευχή

Κοντάκιον

Ωδὲς δ-στ

Συναπτὴ – Ευχή

Κοντάκιον

Ωδὲς ζ-θ

Συναπτή – Ευχή
Φωταγωγικό
Αίνοι
Αντίφωνα («καὶ γίνεται χοροστάσιμον»)
Α΄
Αντίφωνο Ψαλμός 22 με τριπλό Αλληλούια
Τροπάρια

Συναπτή – Ευχή

Κάθισμα

Προς Ρωμ. 5:12-6:11

Β΄ Αντίφωνο Ψαλμός 23
με τριπλό Αλληλούια

Τροπάρια

Συναπτή – Ευχή

Κάθισμα

Προς Κορ. Α΄. 15:1-22

Γ΄ Αντίφωνο Ψαλμός 83
με τριπλό Αλληλούια

Τροπάρια

Συναπτή – Ευχή

Κάθισμα

Προς Κορ. Α΄. 15:29-50

Προκείμενον («Μακαρία ἡ ὁδός»)

Αποστολικό Ανάγνωσμα: Προς Θεσ. Α΄ 4:13-18

Αλληλούια με στίχους

Ευαγγελικό Ανάγνωσμα: Ιω. 5:24-30

Εκτενής

Τροπάριο

Ασπασμός + Τροπάρια

Ευχή ελαίου

Τροπάριο

Ευχή («Κύριε, Κύριε, ἡ τῶν θλιβομένων»)

Ευχή (επιλογή από διάφορες ευχές)

Γ. ΕΥΧΕΣ ΕΙΣ ΜΟΝΑΧΟΥΣ ΚΑΙ ΚΛΗΡΙΚΟΥΣ

Σημειώνουμε ότι ο παρακάτω κατάλογος είναι μερικός. Κριτήρια απετέλεσε η αρχαιότητα της ευχής και η συχνότητα παρουσίας της στους χειρόγραφους κώδικες.

Για πλήρη κατάλογο όλων των ευχών ανεξαρτήτου κατηγορίας, βλ. Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* I:180-220, και τους πίνακες στο παράρτημα του ίδιου έργου, 643-653.

A. Για επισκόπους:

1. Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὁ παρακαλῶν τοὺς ὀλιγοψύχους ... = Θ1, K1

Η ευχή αυτή προέρχεται από ενοριακή χρήση της Κ. Ιταλίας, και χρησιμοποιείται και για ιερείς και για ηγουμένους.

Barberini gr. (8^{ου} αιώνα), *L'Euclologio Barberini gr. 336* no. 269, σ. 237.

Περισσότερα για την ευχή βλ. Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* I:195-196.

B. Για ιερείς:

1. Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὅτι σου μόνου ἐστι τὸ ζῆν ἀθάνατον ... = E1, I.1, K2

Coislin 213 (1027 μ.Χ.), M. Arranz, *L'Euclologio Constantinopolitano* 311. Γ.β. I (11^{ου} αιώνα σύμφωνα με τον Arranz, 13^{ου} αιώνα, σύμφωνα με τους Parenti & Velkovska) Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:484. Γ.β. XLIII (του 11^{ου} αιώνα) Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:221. Γ.β. II (11^{ου}-12^{ου} αιώνα) Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:487. Εθνική Βιβλιοθήκη Αθηνών 662 (13^{ου} αιώνα) Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:489. Sinai gr. 966 (13^{ου} αιώνα) Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:497. Sinai gr. 966 (13^{ου} αιώνα) Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:507. Περισσότερα για την ευχή βλ. Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* I:198-200. Σύμφωνα με την E. Velkovska, η ευχή αυτή αντικατοπτρίζει Κωνσταντινουπολίτικη λειτουργική πράξη. Βλ. Velkovska, "Funeral Rites" στο *Dumbarton Oaks Papers* 55 (2001) 28.

2. Ὁ Θεὸς μέγας ἀρχιερεὺς ὁ δίκαιος τῶν καμάτων κριτῆς, τὸν μεθ' ἡμῶν σοι δουλεύσαντα ... H1.

Γ.β. X (10^{ου} αιώνα) Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:59-60. Sinai gr. 959 (11^{ου} αιώνα) Dmitrievskij, *Opisanie* II: 57. Lavra gr. 189 (13^{ου} αιώνα) Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:507.

3. Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, σοῦ δεόμεθα καὶ σὲ παρακαλοῦμεν, ἰλάσθητι ...

Εἶναι ευχή που προέρχεται από την περιφέρεια (Κ. Ιταλία και Παλαιστίνη).

Γ.β. V – Γ.α. XXV (1019) Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:87. Barberini gr. 443 (12ου-13^{ου} αιώνας) Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:494. Sinai gr. 971 (12ου αιώνας) Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:501.

Περισσότερα για την ευχή βλ. Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* I:196-197.

4. Κύριε Κύριε, ἡ τῶν θλιβομένων παραμυθία

Η ευχή αυτή φέρεται συνήθως ως συνοδευτική της «Ὁ Θεὸς τῶν πνευμάτων...» και είναι ευχή κεφαλοκλισίας. Θεωρεῖται μια από τις παλαιότερες. Σε λίγους κώδικες αναφέρεται ως ευχή «ἐπιτελευτήσαντος ἱερέως».

Coislin 213 (1027 μ.Χ.), M. Arranz, *L'Euclologio Constantinopolitano*. Εθνική Βιβλιοθήκη Αθηνών 662 (13^ο αιώνα) Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:491.

Περισσότερα για την ιστορία και τη χρήση της ευχής αυτής βλ. Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* I:188-191.

5. Ὁ οἰκησιν ἔχων τὸν οὐρανὸν καὶ πάντα τὰ περιέπων ... = Γ1, Ζ1

Αθηνών 662 (13^ο αιώνα) Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:491.

Περισσότερα για την ιστορία και τη χρήση της ευχής αυτής βλ. Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* I:200.

6. Ὁ Θεὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ πάσης κτίσεως δημιουργός...

Sabas 373 του 15^ο αιώνα, Dmitrievskij, *Opisanie* II:531-532.

7. Οὐκ ἔστι προσωποληψία παρὰ σοῦ, Κύριε ...

Sabas 373 του 15^ο αιώνα, Dmitrievskij, *Opisanie* II:535-536.

8. Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐν τῇ σοφίᾳ σου πλαστουργήσας τὸν ἄνθρωπον καὶ πάλιν αὐτὸν εἰς γῆν ἀποστρέφειν νομοθετήσας ... = παρόμοια με Δ2.

Sabas 373 του 15^ο αιώνα, Dmitrievskij, *Opisanie* II:545-546.

Γ. Για διακόνους:

1. Ὁ οἰκησιν ἔχων τὸν οὐρανὸν καὶ πάντα τὰ περιέπων ... = Β1, Ζ1.

Coislin 213 (1027 μ.Χ.), M. Arranz, *L'Euclologio Constantinopolitano* 314. Γ.β. X (10^ο αιώνα) Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:62-63. Barberini gr. 443 (12ου-13^ο αιώνα) Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:494.

Δ. Για μοναχούς:

1. Δέσποτα Κύριε ὁ Θεός, ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον ...

L'Euclologio Barberini gr. 336 no. 270, σ. 238. Barberini gr. 443 (12ου-13^ο αιώνα) Χριστοδούλου, Η Νεκρώσιμη Ακολουθία II:494.

2. Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐν τῇ σοφίᾳ σου πλάσας ἐκ γῆς τὸν ἄνθρωπον καὶ πάλιν αὐτὸν εἰς γῆν ἀποστρέφειν νομοθετήσας ... = παρόμοια με Β8.

Coislin 213 (1027 μ.Χ.), M. Arranz, *L'Euclologio Constantinopolitano* 312. Εθνική Βιβλιοθήκη Αθηνών 662 (13^ο αιώνα) Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:491-492.

3. Ὁ Θεὸς τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκός

Πρόκειται για την πιο παλιά εν χρήσει ευχή, απαντάται 9 φορές στη νεκρώσιμο ακολουθία εις ιερείς του Μεγάλου Ευχολογίου. Ως ευχή επί τελευτήσαντος μοναχού απαντάται σε λίγα ευχολόγια.

Γ.β. XLIII (11^ο αιώνα) Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:167, 214. Sinai gr. 963 (12^ο αιώνας) *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:325. Messin. Bibl. Univ.S. Salv. Gr. 172 (1179), Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη*

Ακολουθία II:361.

Περισσότερα για την ιστορία και τη χρήση της ευχής αυτής βλ. Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* I:184-188, Bruni, *I funerali d un sacerdote* 146-158.

4. Δέσποτα Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ πλάσας τὸν ἄνθρωπον

Σπάνια ευχή από την Κ. Ιταλία, απαντάται με τον τίτλο «ἐπὶ τελευτηκῶτι μοναχῶ».

Messin. Bibl. Univ.S. Salv. Gr. 172 (1179), Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:361.

Περισσότερα για την ευχή, βλ. Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* I:191.

Ε. Για μοναχούς και ιερείς:

1. Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε ο Θεὸς ἡμῶν, ὅτι σου μόνου ἐστι τὸ ζῆν ἀθάνατον ... = B1, I.1, K2.

St. Petersburg 226 (10^{ου} αιώνα), A. Jacob, “L’euchologe de Porphyre Uspensky. Cod. Leningr. gr. 226 (Xe siècle)” στο *Le Muséon* 78 (1965) 173-214, ἐδῶ σ. 199, no. 217. Sinai gr. 961 (11^{ου}-12^{ου} αιώνα)

Dmitrievskij, *Opisanie* II: 81. Sinai gr. 963 (12^{ου} αιώνας) Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:336.

Ζ. Για μοναχούς και διακόνους:

1. Ὁ οἴκησιν ἔχων τὸν οὐρανὸν καὶ πάντα τὰ περιέπων ... = B1, Γ1

Γ.β. II (11^{ου}-12^{ου} αιώνα) Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:487.

Η. Για ιερείς και αρχιερείς

1. Ὁ Θεὸς ὁ μέγας ἀρχιερεὺς, ὁ δίκαιος τῶν καμάτων κριτῆς ... = B2

Barberini gr. 443 (12^{ου}-13^{ου} αιώνας) Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:493.

Θ. Για ηγουμένους

1. Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἶρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· ὁ παρακαλῶν τοὺς ὀλιγοψύχους ... = A1, K1

Γ.β. X (10^{ου} αιώνα) Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:58-59.

Ι. Για μοναχούς, πρεσβυτέρους, και διακόνους

1. Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε ο Θεὸς ἡμῶν, ὅτι σου μόνου ἐστι τὸ ζῆν ἀθάνατον ... = B1, E1, K2

Γ.β. X (10^{ου} αιώνα) Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:60-62.

Κ. Για ιερείς και αρχιερείς και ηγουμένους

1. Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἶρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· ὁ παρακαλῶν τοὺς ὀλιγοψύχους ... = A1, Θ1.

Vatican gr. 1836 (11^{ου}-12^{ου} αιώνας) Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:438.

2. Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε ο Θεὸς ἡμῶν, ὅτι σου μόνου ἐστι τὸ ζῆν ἀθάνατον ... = B1, E1, I1.

Δ. ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΝΕΚΡΩΣΙΜΟΥ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΣ ΣΕ ΙΕΡΕΙΣ

ΚΩΔΙΚΩΝ ΕΣΦΙΓΜΕΝΟΥ 214 ΚΑΙ ΣΙΝΑ 985 ΤΟΥ 15^{ου} ΑΙΩΝΑ

Dmitrievskij, *Opisanie* II:847-848 και 876-878.

Bruni, *I funerali d un sacerdote* 124-125.

ΕΣΦΙΓΜΕΝΟΥ 214	ΣΙΝΑ 985
Ψαλμός 90 Μεγάλη Συναπτή Ευχή Αλληλούια Άμωμος Ευλογητάρια Αιτήσεις και Ευχή Κάθισμα Αναβαθμοί Αποστολικό + Ευαγγελικό Ανάγνωσμα Α΄ Αντίφωνο: Ψαλμός 22 Ευχή Κάθισμα Αποστολικό + Ευαγγελικό Ανάγνωσμα Β΄ Αντίφωνο: Ψαλμός 23 Τροπάριο Ευχή Κάθισμα Αποστολικό + Ευαγγελικό Ανάγνωσμα Γ΄ Αντίφωνο: Ψαλμός 83 Τροπάριο Ευχή Τροπάρια Αποστολικό + Ευαγγελικό Ανάγνωσμα Μακαρισμοί Αποστολικό + Ευαγγελικό Ανάγνωσμα Ψαλμός 50 Κανόνας, Κοντάκιο + Οίκοι Αίνοι Δοξολογία Στιχηρά Ιδιόμελα και στους 8 ήχους Ασπασμός	Ψαλμός 90 Αλληλούια Άμωμος Α΄ στάση: Αποστολικό + Ευαγγελικό Ανάγνωσμα Εκτενής-Ευχή Β΄ στάση: Αποστολικό + Ευαγγελικό Ανάγνωσμα Εκτενής-Ευχή Γ΄ στάση: Αποστολικό + Ευαγγελικό Ανάγνωσμα Εκτενής-Ευχή Κάθισμα Στιχηρά προσόμοια και ιδιόμελα των 8 ήχων Αποστολικό + Ευαγγελικό Ανάγνωσμα Εκτενής-Ευχή Κοντάκιο και Οίκοι Αναστασίου Αποστολικό + Ευαγγελικό Ανάγνωσμα Εκτενής-Ευχή Μακαρισμοί Αποστολικό + Ευαγγελικό Ανάγνωσμα Ασπασμός Αποστολικό + Ευαγγελικό Ανάγνωσμα Εκτενής Ευχή

Ε. ΕΥΧΕΣ ΣΤΟ ΕΞΟΔΙΑΣΤΙΚΟ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΣΑΒΑ

373 (291) ΤΟΥ 15^{ου} ΑΙΩΝΑ

Ζεύγη ευχών σε μοναχούς ή ιερομονάχους στο παραπάνω εξοδιαστικό. Για το πλήρες κείμενο της ακολουθίας και των ευχών, βλέπε Dmitrievskij, *Opisanie* II:527-557. Για περιληπτικό πίνακα της ακολουθίας βλέπε Galadza, "The Evolution of Funeral for Monks" 248-252.

1. Εις μοναχούς: Κύριε ἐλεήμων, οἰκτῆρμων, καὶ πολυέλεε, ὁ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν...

ἢ

Εἰς ιερομονάχους: Δέσποτα Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον...

2. Εἰς μοναχούς: Δέσποτα Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τῇ σοφίᾳ σου κατσκευάσας τὸν ἄνθρωπον...

ἢ

Εἰς ιερομονάχους: Μνήσθητι, Κύριε, τοῦ ἐν δεσμοῖς τοῦ ἄδου κατεχομένου δούλου σου ὁ δεῖνα ιερομονάχου καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν ...

3. Εἰς μοναχούς:... Δέσποτα Κύριε ὁ Θεὸς τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκός...

ή

Εις ιερομονάχους: Ὁ Θεὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ πάσης κτίσεως Δημιουργός, ὁ οἴκησιν ἔχων τὸν οὐρανόν...

4. Εἰς μοναχοῦς: Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἀρρήτω σου σοφία δημιουργήσας τὸν ἄνθρωπον...

ή

Εἰς ιερομονάχους: Ὁ Θεὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ μέγας ἀρχιερεὺς καὶ δίκαιος κριτὴς...

5. Εἰς μοναχοῦς: Δέσποτα Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ παντοκράτωρ, κλῖνον Κύριε ...

ή

Εἰς ιερομονάχους: Μνήσθητι, Κύριε, πάντων τῶν προαναπαυσασμένων πατέρων ἡμῶν ὀρθοδόξων δούλων σου...

6. Εἰς μοναχοῦς: Κύριε Κύριε, ἡ τῶν θλιβομένων παραμυθία...

ή

Εἰς ιερομονάχους: Οὐκ ἔστι προσωποληψία παρὰ σοῦ, Κύριε, μίαν γὰρ εἴσοδον ποιήσας ...

7. Εἰς μοναχοῦς: Δέσποτα Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ Πατὴρ τῶν οἰκτηρῶν ...

ή

Εἰς ιερομονάχους: Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐκ Παρθένου τεχθεὶς καὶ σάρκα φορέσας... 8. Εἰς μοναχοῦς: Δέσποτα Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, μακρόθυμε καὶ πολυέλεε...

ή

Εἰς ιερομονάχους: Εὐσπλαχνε, μακρόθυμε, πολυέλεε, ἐλεήμων Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, συγχώρησον...

9. Εἰς μοναχοῦς:... Ὁ Θεὸς ὁ μόνος φοβερὸς καὶ ἔνδοξος, ὁ ζωῆς καὶ θανάτου ἔχων τὴν ἐξουσίαν...

ή Εἰς ιερομονάχους: Μνήσθητι Κύριε, τοῦ ἐπ' ἐλπίδι ἀναστάσεως ζωῆς αἰωνίου κεκοιμημένου ἀδελφοῦ ἡμῶν ιερομονάχου ...

10. Εἰς μοναχοῦς: Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὅτι δίκαιος ὢν καὶ τοὺς δικαίους ἀγαπῶν...

ή

Εἰς ιερομονάχους: Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐν τῇ σοφίᾳ σου πλαστουργήσας τὸν ἄνθρωπον ...

11. Εἰς μοναχοῦς: Ὁ ἀνεκδιήγητον εὐσπλαχνίαν πλουτῶν Θεός, ὁ ἀμέτρητον ἔχων ἀγαθότητα...

ή

Εἰς ιερομονάχους: Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὅτι σου μόνου ἐστὶν τὸ ζῆν ἀθάνατον καὶ ἡ δόξα ἀκατάληπτος...

12. Εἰς μοναχοῦς: Ὁ προαιώνιος Θεός, ἡ τοῦ ἐλέους πηγή, τὸ τῆς ἀγαθότητος πέλαγος...

ή

Εἰς ἱερομονάχους: Ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ δημιουργὸς καὶ εὐεργέτης ἀπάσης τῆς κτίσεως...

13. Εἰς μοναχοῦς: Βασιλεῦ ἅγιε, εὐσπλαχνε, ὑπεράγαθε, πολυέλεε Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας...

ἢ

Εἰς ἱερομονάχους: Ὁ ὢν καὶ προὖν καὶ διαμένων εἰς τοὺς αἰῶνας, Κύριε, ὁ ὑπὸ πάσης νοητῆς οὐσίας δοξαζόμενος ...

14. Εἰς μοναχοῦς: Μνήσθητι, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, τοῦ ἐν πίστει καὶ ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου...

ἢ

Εἰς ἱερομονάχους: Ὁ μέγας ἀρχιερεὺς καὶ δίκαιος κριτῆς, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ...

15. Εἰς μοναχοῦς: Ἄγιε Κύριε, ὁ ἐν ἀγίοις ἀναπαυόμενος καὶ ὀλιγοψύχοις διδοὺς παραμυθίαν...

ἢ

Εἰς ἱερομονάχους: Ὁ ἀτελεύτητος Θεός, ὁ ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς δημιουργήσας τὸν ἄνθρωπον...

ΣΤ. ΥΜΝΟΙ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΟΙ ΓΙΑ ΜΟΝΑΧΟΥΣ ΚΑΙ ΙΕΡΕΙΣ ΣΤΙΣ ΝΕΚΡΩΣΙΜΕΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΕΣ ΜΟΝΑΧΩΝ ΚΑΙ ΙΕΡΕΩΝ

Από τις αντίστοιχες ακολουθίες του *Μεγάλου Ευχολογίου*:

A. Για Μοναχοῦς

Ἀσκήσει δουλεύσαντά σοι Χριστέ, καὶ Ὁρθοδοξία ἐπὶ τῆς γῆς, δόξασον Σωτῆρ ἐν τοῖς οὐρανοῖς (Ακολουθία Νεκρώσιμος εἰς Μοναχοῦς, τροπάριο Μακαρισμῶν, *Μέγα Ευχολόγιο* 433).

Τὸν κόσμον λιπόντα καὶ ἐν σεμνῇ πολιτεία ζήσαντα εὐσεβῶς, δόξασον Σωτῆρ ἐν τοῖς οὐρανοῖς (Ακολουθία Νεκρώσιμος εἰς Μοναχοῦς, τροπάριο Μακαρισμῶν, *Μέγα Ευχολόγιο* 433).

Πνευματικοί μου ἀδελφοί, καὶ συνασκηταί, μὴ μου ἐπιλάθεσθε, ὅταν προσεύχησθε πρὸς Κύριον· ἀλλ' ὀρῶντές μου τὸν τάφον, μέμνησθέ μου ταῆς ἀγάπης, καὶ ἱκετεύσατε Χριστόν, ἵνα κατατάξῃ ταὸ πνεῦμά μου μετὰ τῶν Δικαίων (Ακολουθία Νεκρώσιμος εἰς Μοναχοῦς, τροπάριο κατὰ τὴν κάλυψη τοῦ τάφου, *Μέγα Ευχολόγιο* 436-7).

B. Για Ιερεῖς

Ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ, καὶ ἐλπίδι, καὶ πραότητι, καὶ ἀγνείᾳ, καὶ ἐν τῷ Ἱερατικῷ ἀξιώματι, εὐσεβῶς διέπρεψας, ἀείμνηστε· διὸ σε ὁ προαιώνιος Θεός, ᾧ καὶ ἐδούλευσας, αὐτὸς κατατάξει τὸ πνεῦμά σου, ἐν τόπῳ φωτεινῷ, καὶ τερπνῷ ἔνθα οἱ Δίκαιοι ἀναπαύονται· ἐντεύξῃ δὲ καὶ παρὰ Χριστοῦ τῇ κρίσει τὴν ἄφεσιν, καὶ τὸ μέγα ἔλεος (Ακολουθία Νεκρώσιμος εἰς Ιερεῖς, τροπάριο μετὰ το β' Αντίφωνο, *Μέγα Ευχολόγιο* 445).

Θεοποιηθεὶς ἐν τῇ μεταστάσει, τῷ ζωοποιῷ σου νῦν μυστηρίῳ, πρὸς σὲ μεταβέβηκεν, ὁ θεῖος λειτουργὸς σου· δέξαι ἐν ταῖς χερσί σου, τὴν ψυχὴν αὐτοῦ Σῶτερ· τάξον αὐτὸν ἐν ταῖς αὐλαῖς σου καὶ Ἀγγέλων χορείαις, καὶ ἀνάπαυσον ὃν προσελάβου, τῇ προστάξει σου Κύριε, διὰ τὸ μέγα ἔλεος (Ακολουθία Νεκρώσιμος εἰς Ιερεῖς, στιχηρὸ των αἰνῶν, *Μέγα Ευχολόγιο* 461).

Πολιτευμένος ἐν εὐσεβείᾳ, καὶ κεκοσμηκευμένος ὁ Ἱερεὺς σου, ὁ θύτης καὶ πρόπολος τῶν θείων μυστηρίων, θεῖα προστάξει σου μετήλθε, τῶν τοῦ βίου θορύβων· ὃν περ ὡς Ἱερέα Σῶτερ προσδεξάμενος σῶσον, καὶ ἀνάπαυσον μετὰ Δικαίων, ὃν προσελάβου τῇ προστάξει σου Κύριε, διὰ τὸ μέγα σου ἔλεος (Ακολουθία Νεκρώσιμος εἰς Ιερεῖς, στιχηρὸ των αἰνῶν, *Μέγα Ευχολόγιο* 461-2).

Άλλα παραδείγματα (δειγματοληπτικά).

Για Ιερείς:

Τὸ ἄχραντὸν σου σῶμά τε καὶ τὸ αἶμα ἱερουργῶν ὁ οἰκέτης σου ... (τροπάριο μακαρισμῶν, Dionysiou 450 του 15^{ου} αἰώνα, Dmitrievskij, *Opisanie* II:392).

Τῶν θεῶν μυστηρίων ὑπηρέτης ἀναδειχθεὶς ὁ οἰκέτης σου... (τροπάριο μακαρισμῶν, Dionysiou 450 του 15^{ου} αἰώνα, Dmitrievskij, *Opisanie* II:392).

Ἀδελφοὶ πνευματικοὶ καὶ συλλειτουργοὶ μου, μὴ μου ἐπιλάθησθε... (δοξαστικὸ τροπαρίων ασπασμοῦ, Dionysiou 450 του 15^{ου} αἰώνα, Dmitrievskij, *Opisanie* II:392 = εἶναι τὸ ἴδιο με τὸ τροπάριο Α3 παραπάνω, με τὸ «συνασκηταί» νὰ αντικαθίσταται ἀπὸ τὸ «συλλειτουργοί»).

Ἡ ἐκκλησία στενάζει καὶ βοᾷ, ζητοῦσα τὸν ἱερέα, καὶ τὸ θυσιαστήριον ζητεῖ τὸν ποιμένα (τροπάριο ψαλλόμενο τρις κατὰ τὴν περιφορὰ τοῦ κεκοιμημένου γύρω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, Sabas 373 του 15^{ου} αἰώνα, Dmitrievskij, *Opisanie* II:528. Sinai gr. 974 του 15ου αἰώνα, Dmitrievskij, *Opisanie* II:669).

Γέγονε πιστὸς αἰεὶ ἱερεὺς καὶ λειτουργὸς ... (τροπάριο τοῦ Ν' μετὰ τὴ ταφή, Sabas 373 του 15^{ου} αἰώνα, Dmitrievskij, *Opisanie* II:555).

Σῶσον, Κύριε, τὸν σὸν ἱερέα καὶ ποιμένα τοῦ χριστωνύμου λαοῦ ... (τροπάριο τοῦ Ν' μετὰ τὴ ταφή, Sabas 373 του 15^{ου} αἰώνα, Dmitrievskij, *Opisanie* II:555).

Σώζεσθε, σύνθρονοι τοῦ ἱεροῦ καὶ ἁγίων κληρὸς· ἐμὲ γὰρ σήμερον χωρίζει ὁ Κύριος ... (δοξαστικὸ τροπαρίων μετὰ τὴν ταφή, Sinai gr. 974 του 15ου αἰώνα, Dmitrievskij, *Opisanie* II:676).

Για ηγουμένους:

Ποίμνης ἐπιστάτης γεγονώς, Πάτερ, λογικὴν ἐπὶ χλόην ταύτης ἀσκήσεως... (τροπάριο ασπασμοῦ Sabas 373 του 15^{ου} αἰώνα, Dmitrievskij, *Opisanie* II:553).

Z. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

Σημείωση: Τα παρακάτω παρατίθενται δειγματοληπτικά. Δεν εἶναι πλήρης κατάλογος.

A. Ἄμωμος

A.1:

Γ.β. X (10^{ου} αἰώνα)

Θέση: Μετὰ τὸ ἀλληλούια

Δομή: Ἄμωμος (χωρὶς στάσεις)

Κάθισμα (Ἀνάπαυσον Σωτὴρ ἡμῶν..)

A.2:

SEV 474 (10^{ου}-11^{ου} αἰώνα)

Θέση: Στὴν ἀρχὴ τῆς ἀκολουθίας

Δομή: Ἄμωμος (χωρὶς στάσεις)

Τροπάριον «Γῶν ἁγίων ὁ χορός»

Συναπτή «μνημονεύει ο ιερέυς»

Sinai gr. 963 (12^{ov} αιώνας) Θέση: Στην αρχή της ακολουθίας

Δομή: Ἄμωμος (χωρίς στάσεις)

Ευλογητάρια (7 τροπάρια)

Συναπτή – Ευχή

Panteleimonos 604 (15^{ov} αιώνα)

Θέση: Στην αρχή της ακολουθίας

Δομή: Ἄμωμος (χωρίς στάσεις)

Ευλογητάρια Συναπτή – Ευχή

A.3: Γ.β. XLIII (11^{ov} αιώνα)

Θέση: Στην αρχή της ακολουθίας, μετά τα ειρηνικά

Δομή: Σε τρεις στάσεις:

Α΄ στάση – τροπάριο – Ευχή

Β΄ στάση – τροπάριο – Ευχή

Γ΄ στάση
– τροπάριο
– Ευχή

Δεν υπάρχουν ευλογητάρια

A.4: Vatican gr. 1969 (12^{ov} αιώνα)

Θέση: Στην αρχή της ακολουθίας

Δομή: Σε δύο στάσεις χωρίς αλληλούα:

Α΄ στάση – Συναπτή – Ευχή

Β΄ στάση – Συναπτή – Ευχή

Δεν υπάρχουν ευλογητάρια *Messin. Bibl. Univ. S. Salvatore gr. 172 (1179)*

Θέση: Μετά το αλληλούα

Δομή: Σε δύο στάσεις χωρίς αλληλούα:

Α΄ στάση – «πεντάστιχο» – Ευχή

Β΄ στάση, τριπλό αλληλούα στο τέλος

Ευλογητάρια – «πεντάστιχο» – Ευχή

A.5: *Sabas gr. 373 (291) (15^{ov} αιώνα)*

Θέση: Μετά το αλληλούια – Απόστολο – Ευαγγέλιο – Εκτενή

Δομή: Α΄ στάση με αλληλούια – Συναπτή (για μη μοναχούς) – Προκείμενον – Απόστολος (Προς Εβρ. 4:14-5:6) – Αλληλούια – Ευαγγέλιον (Μαρκ. 8:34-9:1) – Εκτενή – 2 Ευχές (για μοναχούς / ιερομονάχους)

Β΄ στάση με αλληλούια – Συναπτή (για μη μοναχούς) – Προκείμενον – Απόστολος (Α΄ Προς Κορ. 15:47-57) – Αλληλούια – Ευαγγέλιον (Ιω. 6:35-39) – Εκτενή – 2 Ευχές (για μοναχούς / ιερομονάχους)

Γ΄ στάση με αλληλούια – 3 τροπάρια – Ευλογητάρια (επιπλέον για ιερομονάχους και μοναχούς) – Προκείμενον – Απόστολος (Β΄ Προς Κορ) – Αλληλούια – Ευαγγέλιον (Ιω. τέλος 8:59) – Εκτενή – 2 Ευχές (για μοναχούς / ιερομονάχους)

**Δεν απαντάται άμωμος:

Messin. Bibl. Univ. S. Salvatore gr. 153 (11^{ov} αιώνα)

Vatican gr. 1836 (11^{ov}-12^{ov} αιώνα)

B. Αντίφωνα: Ψαλμοί 22, 23, 83 ή 22, 83, 114 ή 119, 120, 121.

B.1: *Γ.β. X (10^{ov} αιώνα)*

Θέση: Μετά τους ψαλμούς των αίνων «και γίνεται χοροστάσιμον»

Δομή:

Α΄ Αντίφωνον: Ψαλμός 22 με τριπλό Αλληλούια – τροπάρια – συναπτή – ευχή – κάθισμα – Απόστολος (Προς Ρωμ. 5:12-6:11)

Β΄ Αντίφωνον: Ψαλμός 23 με τριπλό Αλληλούια – τροπάρια – συναπτή – ευχή – κάθισμα – Απόστολος (Α΄ Προς Κορ. 15:1-22)

Γ΄ Αντίφωνον: Ψαλμός 83 με τριπλό Αλληλούια – τροπάρια – συναπτή – ευχή – κάθισμα – Απόστολος (Α΄ Προς Κορ. 15:29-50)

B.2: *Messin. Bibl. Univ. S. Salvatore gr. 153 (11^{ov} αιώνα)*

Θέση:

Στην αρχή, μετά το «Ευλογημένη»

Δομή:

Α΄ Αντίφωνον: Ψαλμός 22 με τριπλό Αλληλούια – στιχηρά αναπαύσιμα – συναπτή – ευχή – κάθισμα – προκείμενον – Απόστολος (Προς Ρωμ. 5:12-21, 6:1-11) – Αλληλούια – Ευαγγέλιο (Ιω. 5:17-24)

Β΄ Αντίφωνον: Ψαλμός 23 με διπλό Αλληλούια – στιχηρά αναπαύσιμα – συναπτή – ευχή – κάθισμα – προκείμενον – Απόστολος (Α΄ Προς Κορ. 15:1-23) – Αλληλούια – Ευαγγέλιο (Ιω. 5:24-30)

Γ΄ Αντίφωνον: Ψαλμός 83 με τριπλό Αλληλούια – στιχηρά αναπαύσιμα – συναπτή – ευχή – κάθισμα – προκείμενον – Απόστολος (Α΄ Προς Κορ. 15:29-57) – Αλληλούια – Ευαγγέλιο (Ιω. 6:35-39)

B.3: *Vatican gr. 1836 (11^{ov}-12^{ov} αιώνα)*

Θέση: Στην αρχή, μετά το Αλληλούια και τα τροπάρια

Δομή: Α΄ Αντίφωνον: Ψαλμός 22 με διπλό Αλληλούια – τροπάρια – συναπτή – ευχή – καθίσματα – Γενέσεως το Ανάγνωσμα (Εξ. 49:33, 50:1-26) – προκείμενον – Απόστολος (Προς Ρωμ. 5:12-21, 6:1-11) – Αλληλούια – Ευαγγέλιο (Ιω. 5:24-30)

Β΄ Αντίφωνον: Ψαλμός 23 με διπλό Αλληλούια – τροπάρια – συναπτή – ευχή – καθίσματα – Προφητείας το Ανάγνωσμα (Ιεζ. 34:11-16) – προκείμενον – Απόστολος (Α΄ Προς Κορ. 15:1-28) – Αλληλούια – Ευαγγέλιο (Ιω. 6:35-39)

Γ΄ Αντίφωνον: Ψαλμός 83 με τριπλό Αλληλούια – τροπάρια – συναπτή – ευχή – καθίσματα – Προφητείας το Ανάγνωσμα (Ισ. 33:14-22) – προκείμενον – Απόστολος (Α΄ Προς Κορ. 15:29-57) – Αλληλούια – Ευαγγέλιο (Ιω. 5:17-24)

B.4: Γ.β. *XLIII* (11^{ov} αιώνα)

Θέση: Μετά τον Άμωμο

Δομή: Α΄ Αντίφωνον: Ψαλμός 22 με μονό Αλληλούια – τροπάριο

Β΄ Αντίφωνον: Ψαλμός 83 με μονό Αλληλούια – τροπάριο

Γ΄ Αντίφωνον: Ψαλμός 114 με μονό Αλληλούια – τροπάριο

B.5: *Messin. Bibl. Univ. S. Salvatore gr. 172* (1179)

Θέση: Μετά τα Ευλογητάρια

Δομή: Εις ἦχον β΄

Α΄ Αντίφωνο, Ψαλμός 119 (με 1 Αλληλούια) – Τροπάριο – συναπτή – Ευχή

Β΄ Αντίφωνο, Ψαλμός 120 (με 1 Αλληλούια) – Τροπάριο – συναπτή – Ευχή

Ακολουθούν μακαρισμοί

Vatican gr. 1969 (12^{ov} αιώνα) Θέση: Μετά τον Άμωμο

Δομή: Εις ἦχον β΄

Α΄ Αντίφωνο, Ψαλμός 119 – Τροπάρια – συναπτή – Ευχή

Β΄ Αντίφωνο, Ψαλμός 120 – Τροπάρια – συναπτή – Ευχή

Ακολουθούν μακαρισμοί

Γ. Αναβαθμοί και των οκτώ ήχων

Γ1: *Sinai gr. 964* (13^{ov}-14^{ov} αιώνα)

Θέση: Μετά τον ν΄ ψαλμό και τα στιχηρά του Ιωάννου Δαμασκηνού

Δομή:

Αναβαθμοί και των οκτώ ήχων, κάθε ένας ακολουθούμενος από 4 ομόηχα προσόμοια του Θεοφάνους

Ακολουθεί συναπτή και κοντάκιο

Vatopedi 133 (744) (14^{ov} αιώνα)

Θέση: Μετά τον Άμωμο και τα καθίσματα

Δομή: Αναβαθμοί και των οκτώ ήχων, κάθε ένας ακολουθούμενος από 4 ομόηχα προσόμοια του Θεοφάνους

Ακολουθεί συναπτή και κοντάκιο

Dionysiou 450 (1408 μ.Χ.)

Θέση: Μετά τα Ευλογητάρια

Δομή: Αναβαθμοί και των οκτώ ήχων, κάθε ένας ακολουθούμενος από 3 ομόηχα προσόμοια του Θεοφάνους

Ακολουθούν μακαρισμοί και αναγνώσματα

Γ2:

Patr. Lib. Jer. 73 (274) (15^{ov} αιώνα)

Θέση:

Μετά τα Ευλογητάρια, συναπτή, και τροπάρια

Δομή:

Αναβαθμοί κάθε ήχου, ακολουθούμενοι από στιχηρά αναπαύσιμα (Δαμασκηνού) και από προσόμοια Θεοφάνους – σύνολο 7. Μετά τους αναβαθμούς του 4^{ov} ήχου συναπτή και ευχή.

Ακολουθούν κοντάκιο, 23 οίκοι, και μακαρισμοί.

Γ3: *Sabas 373 (291) (15^{ov} αιώνα)*

Θέση: Μετά τον Ν΄ ψαλμό, 3 τροπάρια και 3 προσόμοια

Δομή: **Ψαλμός 119 με διπλό αλληλούια - 4 προσόμοια**

=>Αναβαθμοί α΄ ήχου

Προκείμενο – Απόστολος (Α΄ Προς Κορ. 15:20-28) – Αλληλούια – Ευαγγέλιο (Ιω.6:40-44) – Εκτενή – 2 ευχές (μία για μοναχούς, μια για ιερομονάχους)

Κάθισμα

6 Στιχηρά Δαμασκηνού

6 Προσόμοια Θεοφάνους

3 Στιχηρά

Ψαλμός 120 με διπλό αλληλούια - 3 τροπάρια

=>Αναβαθμοί β΄ ήχου

Προκείμενο – Απόστολος (Α΄ Προς Ρωμ. 5:10-21) – Αλληλούια – Ευαγγέλιο (Ιω. 3:13-17) – Εκτενή – 2 ευχές (μία για μοναχούς, μια για ιερομονάχους)

Τροπάριο

8 Στιχηρά Δαμασκηνού

5 Προσόμοια Θεοφάνους

4 Προσόμοια

Ψαλμός 121 με τριπλό αλληλούια - 3 στιχηρά

=> Αναβαθμοί γ' ήχου

Προκείμενο – Απόστολος (Α' Προς Κορ. 15:12-21) – Αλληλούια – Ευαγγέλιο (Ιω. 5:17-24) – Εκτενή – 2 ευχές (μία για μοναχούς, μια για ιερομονάχους)

3 Καθίσματα

9 Στιχηρά Δαμασκηνού

5 Προσόμοια Θεοφάνους

3 Ιδιόμελα (Δαμασκηνού)

=> Αναβαθμοί δ' ήχου

Προκείμενο – Απόστολος (Α' Προς Κορ. 15:29-45) – Αλληλούια – Ευαγγέλιο (Ιω. τέλος 11:26) – Εκτενή – 2 ευχές (μία για μοναχούς, μια για ιερομονάχους)

1 Τροπάριο

6 Στιχηρά Δαμασκηνού

4 Προσόμοια Θεοφάνους

Κοντάκιο – 4 στιχηρά – κοντάκιο με 14 οίκους – μακαρισμοί με τροπάρια

Ψαλμός 22 με διπλό αλληλούια

=> Αναβαθμοί πλ.α' ήχου

Προκείμενο – Απόστολος (Προς Ρωμ. 6:3-11) – Αλληλούια – Ευαγγέλιο (Ιω. 6:27-33) – Εκτενή – 2 ευχές (μία για μοναχούς, μια για ιερομονάχους)

1 Κάθισμα

9 Στιχηρά Δαμασκηνού

3 Προσόμοια Θεοφάνους

6 Προσόμοια

Ψαλμός 23 με διπλό αλληλούια

=> Αναβαθμοί πλ.β' ήχου

Προκείμενο – Απόστολος (Α' Προς Θεσ. 4:13-18) – Αλληλούια – Ευαγγέλιο (Ιω. τέλος 6:54) – Εκτενή – 2 ευχές (μία για μοναχούς, μια για ιερομονάχους)

3 Τροπάρια

11 Στιχηρά Δαμασκηνού

4 Προσόμοια Θεοφάνους

4 Προσόμοια

Ψαλμός 83 με διπλό αλληλούια

=> Αναβαθμοί βαρέως ήχου

Προκείμενο – Απόστολος (Β΄ Προς Κορ. 1:8-11) – Αλληλούια – Ευαγγέλιο (Ιω. τέλος 6:56) – Εκτενή – 2 ευχές (μία για μοναχούς, μια για ιερομονάχους)

3 Τροπάρια

8 Στιχηρά Δαμασκηνού

4 Προσόμοια Θεοφάνους

6 Προσόμοια

=> Αναβαθμοί πλ.δ΄ ήχου

Προκείμενο – Απόστολος (Α΄ Προς Κορ. 15:1-11) – Αλληλούια – Ευαγγέλιο (Ιω. 11:1-45) – Εκτενή – 2 ευχές (μία για μοναχούς, μια για ιερομονάχους)

3 Τροπάρια

12 Στιχηρά Δαμασκηνού

5 Προσόμοια Θεοφάνους

4 Προσόμοια

Ακολουθούν προκείμενο, αναγνώσματα, κοντάκιο, οίκοι (22) μακαρισμοί ...

Εδώ βλέπουμε σύνθεση των Γ, Δ, και Ε.

Δ. Μακαρισμοί – Αναγνώσματα

Δ1: Γ.β. Χ (10^{ov} αιώνα)

Θέση:

Μετά τα τρία αντίφωνα

Δομή: Προκείμενον – Απόστολος (Α΄ Προς Θεσσ. 4:13-18) – Αλληλούια – Ευαγγέλιο (Ιω. 5:24-30) – Εκτενής – Τροπάριο – Ασπασμός – Στιχηρά

**Δεν έχει μακαρισμούς

Δ2: SEV 474 (10^{ov}-11^{ov} αιώνα)

Θέση: Μετά τους αναβαθμούς

Δομή:

Μακαρισμοί με δύο ενότητες τροπαρίων (εις ηγουμένους / εις υποτακτικούς) – Απόστολος (Α΄ Προς Κορ. 15:20-28) – Αλληλούια – Ευαγγέλιο (Ματ. 11:27-30) – Στιχηρά Ιωάννου Μοναχού – ασπασμός – στιχηρά

****Πρώτη εμφάνιση μακαρισμών**

[1] Σε αυτή την περίπτωση παραλείπονται τα κατ' ήχον ιδιόμελα, και λέγεται ειδική ευχή για βρέφη («Ο φυλάσσων τὰ νήπια...»), όπως και σχετικό Ευαγγελικό ανάγνωσμα (Ιω. 18:15-17, 26-27).

[2] Γεωργίου Βιολάκη, *Τυπικόν της του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας* (Αθήναι: Εκδόσεις Σαλιβέρου, χ.χ.) 439. Για την κοινή ακολουθία, βλ. 434-439.

[3] *Ευχολόγιον το Μέγα* (Αθήναι: Εκδόσεις Αστέρως, 1993) 393-482.

[4] *Ευχολόγιον το Μέγα* 421-437 και 437-470 αντίστοιχα. Για συγκριτική παράθεση των ακολουθιών, βλέπε Επίμετρο Α.

[5] Εις τον βίον της Οσίας Μακρίνης, P.G.Migne 46:989A: Σε ερώτηση του Αγίου Γρηγορίου για το πώς θα καλλωπισθεί το σώμα της, η διακόνισσα Λαμπαδία απάντησε: «Τῆ ἁγία κόσμος, ὁ καθαρὸς βίος διεσπουδάσθη· τοῦτο καὶ τῆς ζωῆς ἐγκαλλώπισμα, καὶ τοῦ θανάτου ἐντάφιον ἐκείνης ἐστὶ· τὰ δ' ὅσα πρὸς καλλωπισμὸν σώματος βλέπει, οὔτε ἐν τῷ τῆς ζωῆς χρόνῳ προσήκατο, οὔτε εἰς τὴν παροῦσαν χρῆσιν ἐταμιεύσατο· ὥστε οὐδὲ βουλομένοις ἡμῖν ἔστε τι πλέον, τῆς εἰς αὐτὸ τοῦτο παρασκευῆς οὐ παρούσης. – Καὶ οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς ἀποκειμένοις εὐρεῖν, ἔφην ἐγώ, τῶν ἐπικοσμησάι τι δυναμένων τὴν ἐκφορὰν; - Ποίος, εἶπεν, ἀποκειμένοις; Ἐν χερσὶν ἔχεις πᾶν τὸ ἀπόθετον· ἰδοὺ τὸ ἱμάτιον, ἰδοὺ τῆς κεφαλῆς ἡ καλύπτρα, τὰ τετριμμένα τῶν ποδῶν ὑποδήματα· οὗτος ὁ πλοῦτος, αὕτη ἡ περιουσία». Παρακάτω αναφέρει ὅτι μόνο περιδέριό της ἑνας σταυρός, καὶ κόσμημα ἓνα δαχτυλίδι με Τίμιο Ξύλο (989CD). Για το νυφικό ἔνδυμα: «πάλιν φησὶν ἡ διάκονος, μὴ πρέπειν νυμφικῶς ἐσταλμένην αὐτὴν ἐν ὀφθαλμοῖς παρθένων ὀρᾶσθαι» (992C).

[6] Του 6^{ου} αιώνα από την περιοχή της Αντιοχείας.

[7] Περι της Εκκλησιαστικής Ιεραρχίας 7, P.G.Migne 556C.

[8] Κάτι που έχει διατηρηθεί ἔως σήμερα. Για τα της ἐνδύσεως τῶν κεκοιμημένων μοναχῶν καὶ ἱερέων βλέπε Θεμιστοκλή Χριστοδούλου, *Ἡ Νεκρώσιμη Ακολουθία κατὰ τοὺς Χειρόγραφους Κώδικες 10^{ου}-12^{ου} Αἰῶνος* (Θῆρα: Εκδόσεις Θεσβίτης, 2005) I:84-117 καὶ Vitaliano Bruni, *I Funerali di un Sacerdote nel Rito Bizantino* (Jerusalem: Franciscan Printing Press, 1972) 88-97. Ενδεικτικὰ ἀναφέρω ὅτι ὁ κεκοιμημένος πλένεται (χωρὶς νὰ γυμνωθεῖ) καὶ ἐνδύεται ἀπὸ ὁμοταγεῖς τοῦ (μοναχὸς ἀπὸ μοναχοῦς, διάκονος ἀπὸ διακόνους, ἱερέας ἀπὸ ἱερεῖς) με τὰ διακριτικὰ τῆς θέσης τοῦ. Ἡ πρώτη ἀναφορὰ γιὰ τὴ προετοιμασία σώματος κεκοιμημένου μοναχοῦ βρίσκεται στο χεῖρογραφο τοῦ 11^{ου} αἰῶνος Γ.β. XLIII. Σχετικὰ με τὴν προετοιμασία τοῦ σώματος κεκοιμημένου ἱερέως οἱ πρώτες μαρτυρίες εἶναι ἀπὸ τὸν 13^ο-14^ο αἰῶνα.

[9] Ενδιαφέρον παρουσιάζει ὁ κώδικας Γ.β XLIII (τοῦ 11^{ου} αἰῶνα) ὅπου οἱ κληρικοὶ τοποθετοῦνται κατενώπιον τοῦ θυσιαστηρίου, οἱ μοναχοὶ στο δεξιὸ μέρος τῆς Εκκλησίας, οἱ γυναῖκες στο ἀριστερό. Χριστοδούλου, *Ἡ Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:166.

[10] Juan Mateos, *Le Typicon de la Grande Église*. Orientalia Christiana Analecta 166 (Roma: Pont. Institutum Orientalium Studiorum, 1963) 194-196.

[11] Ὁ ὢν καὶ προὸν καὶ διαμένων εἰς τοὺς αἰῶνας, Κύριε ... Coislin 213 (1027 μ.Χ.), M. Arranz, *L'Euclologio Constantinopolitano agli inizi del secolo XI* (Roma: Editrice Pontificia Università Gregoriana, 1996) 309. EBE 662 (13^{ου} αἰῶνα) π. Χριστοδούλου, *Ἡ Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:489.

[12] π. Δημητρίου Τζέρπου, *Η Ακολουθία του Νεκρώσιμου Ευχελαίου* Λατρευτολογήματα 1 (Αθήνα: Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας, 2000) 22.

[13] M. Arranz, “Le prières presbytérales de la «Pannychis» de l’ancien Euchologe byzantin et la «Panikhida» des défunts” στο *Orientalia Christiana Periodica* 40 (1974) 314-343, 41 (1975) 119-139. Τζέρπου, *Η Ακολουθία του Νεκρώσιμου Ευχελαίου* 22. Η θεωρία αυτή αμφισβητείται από την E. Velkovska στο “Funeral Rites according to the Byzantine Liturgical Sources” στο *Dumbarton Oaks Papers* 55 (2001) 21-51, εδώ 30 και 34-35.

[14] Βασιζόμαστε στα εξής χειρόγραφα: Barberini gr. 336 (8^{ου} αιώνα), St. Petersburg 226 (10^{ου} αιώνα), Coislin 213 (1027 μ.Χ.), Γ.β. I (11^{ου} αιώνα σύμφωνα με τον Arranz, 13^{ου} αιώνα, σύμφωνα με τους Parenti & Velkovska), Sinai gr. 959 (11^{ου} αιώνα), Γ.β. II (11^{ου}-12^{ου} αιώνα), Sinai gr. 961 (11^{ου}-12^{ου} αιώνα) και Εθνική Βιβλιοθήκη Αθηνών 662 (13^{ου} αιώνα), και για τα αναγνώσματα στο ασματικό τυπικό της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας: J. Mateos, *Le Typicon de la Grande Église* *Orientalia Christiana Analecta* 165-166 (Roma: Pont. Institutum Orientalium Studiorum, 1963) τομ. II:194-196. Παρ’όλο που οι κώδικες αυτοί προέρχονται από διαφορετικά μέρη, και οι ευχές που περιέχουν ποικίλουν, η διάταξη είναι η ίδια. Πολλοί από τους προαναφερθέντες κώδικες είναι μεταγενέστεροι του 10^{ου} αιώνας, αλλά αρχαίζουν, δηλαδή αντικατοπτρίζουν παλαιότερα λειτουργική πρακτική της παλαιογραφικής τους χρονολόγησης.

[15] Barberini gr. 336 (8^{ου} αιώνα), S. Parenti & E. Velkovska, *L’Eucologio Barberini gr. 336 Bibliotheca «Ephemerides Liturgicae» «Subsidia»* 80 (Roma: CLV – Edizione Liturgiche, 2000²) no. 287, σ. 247-248.

[16] Συνήθως η ευχή «Κύριε Κύριε ή τῶν θλιβομένων παραμυθία ...» Velkovska, “Funeral Rites” 27-28.

[17] Κάθε νεκρώσιμος ακολουθία από εδώ και πέρα έχει μοναστικό υπόβαθρο, σε αντίθεση με το ασματικό υπόβαθρο που είχε μέχρι τώρα.

[18] Εξάναλμος για λαϊκούς, ψαλμός 90 για μοναχούς. [19] Το χειρόγραφο μας δίνει μόνο τη θέση του κανόνα και των κοντακίων στην ακολουθία, άρα υπήρχε η δυνατότητα επιλογής του κανόνα από συλλογές κανόνων – κανονάρια, και του κοντακίου από συλλογές κοντακίων – κοντακάρια Velkovska, “Funeral Rites” 32. Galadza, “The Evolution of Funeral for Monks” στο *Orientalia Christiana Periodica* 70 (2004) 225-257, εδώ 228.

[20] Ανάμεσα σε άλλες, το χειρόγραφο μας δίνει ευχή επί τελευτήσαντος ηγουμένου, αρχιερέως, μοναχού κοιμηθέντος πρεσβυτέρου και διακόνου, και διακόνου.

[21] Velkovska, “Funeral Rites” 36. Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* I:439-444.

[22] Π. Σκαλτσής, «Θεολογικές Προϋποθέσεις και Ιστορική Εξέλιξη της Εκκλησιαστικής Κήδευσης» στο *Νεκρώσιμα Τελετουργικά* (Δράμα: Ιερά Μητρόπολη Δράμας, 2001) 45-183, εδώ 129. Πρώτη χειρόγραφη μαρτυρία ο κώδικας Messina gr. 172. Βλέπε Velkovska, “Funeral Rites” 38.

[23] Galadza, “The Evolution of Funeral for Monks” 225-257. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το χειρόγραφο Sinai gr. 964 του 13^{ου}-14^{ου} αιώνα, όπου στο ίδιο χειρόγραφο δίδονται δύο σχετικά διαφορετικές νεκρώσιμες ακολουθίες για μοναχούς, η μία μετά την άλλη, όπου δίδεται η δυνατότητα επιλογής μεταξύ των δύο. Galadza, “The Evolution of Funeral for Monks” 240-242.

[24] Σύμφωνα με τον Robert Taft, ο σημερινός όρθρος, που αντικατοπτρίζει αυτό που ονομάζει νεο-σαββαϊτική σύνθεση, αποτελείται από 4 μέρη: 1. *Τη Βασιλική Ακολουθία* (Εναρξη, Ψαλμοί 19 και 20, Τρισάγιο, Τροπάρια, Εκτενή), 2. *το Μοναστικό Μεσονυκτικό* (εξάναλμος, 12 ευχές, στίχοι από ψ. 117, τροπάρια, Ψαλτήρι), 3. *την Ασματική Αγρυπνία* (ψ. 118 ή πολυέλεος, Ευλογητάρια, Συναπτή, Υπακοή, Αναβαθμοί, «Πάσα πνοή...», Ευαγγέλιο) και 4. *την Πρωινή Ακολουθία – Ορθρο* (ψ. 50, τροπάρια, «Σῶσον...», Κανόνας [ωδές 1-3, μ. συναπτή, ωδές 4-6, μ. συναπτή, Κοντάκο, Οίκος, ωδές 7-9 «Μεγαλύνει...», μ. συναπτή], Εξαποστειλάρια ή φωταγωγικό, ψ. 148-150, Δοξολογία, Καταξίωσον, Τρισάγιο, Τροπάρια/απολυτίκια, Εκτενή, Συναπτή μετά των Αιτήσεων, Ευχή Κεφαλοκλισίας, Απόλυσις. Σε καθημερινές η Ασματική Αγρυπνία λείπει., και στον όρθρο, μετά το Καταξίωσον, ακολουθούν Συναπτή μετά

των Αιτήσεων, Ευχή Κεφαλοκλισίας, Απόστιχα, Τρισάγιο, Τροπάριο, Θεοτοκίο, Εκτενή, Απόλυσις. Βλέπε Robert Taft, *The Liturgy of the Hours in East and West. The Origins of the Divine Office and its Meaning for Today* (Collegeville, Minnesota: The Liturgical Press, 1993²) 273-283. Για περαιτέρω βιβλιογραφία επί του θέματος, βλέπε στο ίδιο έργο σ. 274, υποσημείωση 3.

[25] Για μια δειγματολογική παράθεση μερικών από των παρακάτω περιπτώσεων, βλέπε Επίμετρο Ζ.

[26] Bruni, *I Funerali di un Sacerdote* 122. Sinai gr. 963 (12^{ου} αιώνα) Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:322.

[27] Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* I:164-165.

[28] Messin. Bibl. Univ. S. Salvatore gr. 153 (11^{ου} αιώνα), Vatican gr. 1836 (11^{ου}-12^{ου} αιώνα).

[29] Diane Touliatos-Banker, *The Byzantine Amomos Chant of the Fourteenth and Fifteenth Centuries* Ανάλεκτα Βλατάδων 46 (Θεσσαλονίκη: Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετων, 1984) 199.

[30] *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια* 1:445-446.

[31] Π.χ. Ἐλέησόν με Κύριε / Ἀνάπαυσον συγχώρησον τὸν δούλον σου / Ἰλάσθητι τὸν δούλον / Βοήθησόν μοι Κύριε / Μνήσθητι τὸν δούλον σου / Ἀλληλούια, με το πρώτο εφύμνιο να είναι συνήθως το εφύμνιο της πρώτης στάσης. Βλέπε Touliatos-Banker, *The Byzantine Amomos Chant* 187-188.

[32] *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια* 1:445-446. Η σχέση φαίνεται και από το γεγονός ότι ο στίχος κάθε ευλογηταρίου είναι ο στίχος 12 του ψαλμού.

[33] SEV 474 (10^{ου}-11^{ου} αιώνα). Το τροπάριο είναι ένα, και δεν εννοούνται τα υπόλοιπα αφού μετά την παράθεση του τροπαρίου, διαβάζουμε στον κώδικα: «Καὶ πληρωμένου τοῦ τροπαρίου, μνημονεύει ὁ ἱερεὺς». Βλέπε Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:65, Galadza, “The Evolution of Funeral for Monks” 231.

[34] *Μέγα Ευχολόγιο* 407 (εις κοσμικούς), 423 (εις μοναχούς).

[35] Παραδείγματος χάριν, Sinai gr. 963 (12^{ου} αιώνας), Messin. Bibl. Univ. S. Salvatore gr. 172 (1179) Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:323, 358. [36] «Οἱ τὸν ἄμνον τοῦ Θεοῦ κηρύξαντες καὶ σφαγιασθέντες ὡσπερ ἄρνες, καὶ πρὸς ζωὴν, τὴν ἀγήρω ἅγιοι, καὶ ἀίδιον μετατεθέντες, τοῦτον ἐκτενώς, μάρτυρες, αἰτήσασθαι, ὀφλημάτων λύσιν ἡμῖν δωρήσασθαι». «Οἱ τὴν ὁδὸν τὴν στενὴν βαδίζαντες τεθλιμμένην πάντες οἱ ἐν βίῳ· οἱ τὸν σταυρόν, ὡς ζυγὸν ἀράμενοι, καὶ ἐμοὶ ἀκολουθήσαντες ἐν πίστει, δεῦτε ἀπολαύετε, ἃ ἠτοίμασα ὑμῖν βραβεῖα, καὶ στέφη τὰ οὐράνια».

[37] Για μια καλή περίληψη βλέπε Sebastia Janeras, *Le Vendredi-Saint dans la Tradition Liturgique Byzantine* Studia Anselmiana 99, Analecta Liturgica 12 (Roma: Pontificio Ateneo S. Anselmo, 1988) 155-164.

[38] Μια πρώτη καταγραφή όλων διαθεσίμων επιλογών ανά περίπτωση στα χειρόγραφα του 10^{ου}-12^{ου} αιώνας έχει κάνει ο π. Θεμιστοκλής Χριστοδούλου. Βλ. Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* I:228-241, 369-372 (κοντάκια) και 241-276, 401-405, 416-422 (κανόνες). Επίσης, σύμφωνα με τις παρατηρήσεις του π. Θεμιστοκλή, βλέπουμε ότι στους κώδικες του 10^{ου} αιώνας συνήθως παραπέμπεται κανείς στα κοντακάρια και κανονάρια να βρει το σχετικό κοντάκιο και κανόνα, στους κώδικες του 11^{ου} αιώνα τα σχετικά κοντάκια και κανόνες βρίσκονται ως παράρτημα στα χειρόγραφα, ενώ από τον 12^ο αιώνα τα κοντάκια και οι κανόνες βρίσκονται εντός της ακολουθίας

[39] *Μέγα Ευχολόγιο* 454-459. Βλέπε Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* I:374-377 και τις εκεί υποσημειώσεις για περισσότερα στοιχεία σχετικά με το κοντάκιο αυτό και τον ποιητή του. Βλ. επίσης Bruni, *I Funerali di un Sacerdote* 175-179. Το κοντάκιο αυτό βρίσκεται και σε νεκρώσιμες ακολουθίες μοναχών στη χειρόγραφη παράδοση: Bruni, *I Funerali di un Sacerdote* 179. Βλέπε και Ιωάννου

Φουντούλη, *Κείμενα Λειτουργικής. Τεύχος Β΄: Θέματα Ευχολογίου* (Θεσσαλονίκη, 1994) 457-462.

[40] Για λεπτομέρειες, βλ. Bruni, *I Funerali di un Sacerdote* 185-187.

[41] Bruni, *I Funerali di un Sacerdote* 193.

[42] Sinai gr. 964 (13^{ου}/14^{ου} αιώνα), Vatopedi 133 (744) (14^{ου} αιώνα), Dionysiou 450 (1408), Patr. Lib. Jer. 73 (274) (15^{ου} αιώνα), Sabas 373 (291) (15^{ου} αιώνα). Βλέπε Galadza, “The Evolution of Funeral for Monks” 241-254.

[43] Επαναλαμβάνεται η εξής δομή τρις: Ψαλμός, Τροπάρια, Αιτήσεις, Ευχή, Κάθισμα, Αναγνώσματα.

[44] «Ἐννόησον τί ψάλλεις κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον· ἐπίστρεψον, ψυχὴ μου, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, ὅτι Κύριος ἐνεργήσῃ σε [Ψαλμός 114:7]· καὶ πάλιν, Οὐ φοβηθήσομαι κακά, ὅτι σὺ μετ’ ἐμοῦ εἶ [Ψαλμός 22:4β]· καὶ πάλιν, Σὺ μου εἶ καταφυγὴ ἀπὸ θλίψεως τῆς περιεχούσης με [Ψαλμός 31:7]». Βλέπε Χρυσοστόμου, «Ἑρμηνεία εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολήν» Ομιλία 4:5, P.G. Migne 63:43. Βλέπε και Galadza, “The Evolution of Funeral for Monks” 228 ὅπου εκ παραδρομῆς αναφέρει ὅτι στην ὡς ἄνω ομιλία του Χρυσοστόμου μαρτυρεῖται ἡ χρῆση των ψαλμῶν 22 καὶ 23.

[45] Για παράδειγμα, *Messin. Bibl. Univ. S. Salvatore gr. 172 (1179)* Θέση: Μετά τα Ευλογητάρια Δομή: Εἰς ἦχον β΄ Α΄ Αντίφωνο, Ψαλμός 119 (με 1 Αλληλούια) – Τροπάριο – συναπτή – Ευχή Β΄ Αντίφωνο, Ψαλμός 120 (με 1 Αλληλούια) – Τροπάριο – συναπτή – Ευχή Ακολουθούν μακαρισμοί (Χριστοδούλου, *Ἡ Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:360-362, Galadza, “The Evolution of Funeral for Monks” 237). *Vatican gr. 1969* (12^{ου} αιώνα) Θέση: Μετά τον Ἄωμο Δομή: Εἰς ἦχον β΄ Α΄ Αντίφωνο, Ψαλμός 119 – Τροπάρια – συναπτή – Ευχή Β΄ Αντίφωνο, Ψαλμός 120 – Τροπάρια – συναπτή – Ευχή Ακολουθούν μακαρισμοί (Galadza, “The Evolution of Funeral for Monks” 239).

[46] Επαναλαμβάνεται ἡ εξής δομή τρις: ψαλμός τροπάρια/α, αιτήσεις, ευχή.

[47] Σύμφωνα με τον Bruni, *I Funerali di un Sacerdote*, 120-121 καὶ την, Velkovska, “Funeral Rites” 34-36. Γενικά θεωρεῖται ὅτι ἡ ακολουθία τῆς ασματικῆς Παννυχίδος ἦταν ἡ πιο πρῶιμη μορφή νεκρώσιμης ακολουθίας, καὶ αὐτό οφείλεται στην παρατήρηση ὅτι ἡ Παννυχίδα καὶ ἡ νεκρώσιμος ακολουθία ἔχουν αρκετά κοινὰ στοιχεῖα (ψαλμός 90, τρία αντίφωνα, ψαλμός 50). Πρῶτος ἐξέφρασε τὴν ὑπόθεση αὐτή ο Miguel Arranz στα ἄρθρα του “Les prières presbytérales de la «Pannychis» de l’ancien Euchologe byzantin et la «Panikhida» des défunts” στο *Orientalia Christiana Periodica* 40 (1974) 314-343, 41 (1975) 119-139. Ἀπό τότε σχεδόν ὅλοι οἱ λειτουργιολόγοι ἔχουν υιοθετήσει τὴν ἄποψη αὐτή. Ὅμως ἡ Elena Velkovska ἀμφισβητεῖ τὴν ὑπόθεση αὐτή. Ἡ Velkovska ἀναφέρει ὅτι ἡ πρῶτη πλήρης χειρόγραφη μαρτυρία τῆς ασματικῆς Παννυχίδος χρονολογεῖται στον 11^ο αἰῶνα καὶ ἤδη φέρει τὰ στίγματα μοναστικῆς ἐπιρροῆς. Ἐπίσης, μαζί με τον Bruni, *I Funerali di un Sacerdote* 120, ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ δομὴ των τριῶν ἀντιφώνων δὲν ἀντικατοπτρίζουν Κωνσταντινοπολίτικη ἀλλὰ Ἀγιοπολίτικη παράδοση. Ἐπίσης, ἡ παρουσία του ψαλμοῦ 50 κατὰ τὴ γνώμη μου δὲν εἶναι δάνειο τῆς Παννυχίδος ἀλλὰ σταθερὸ στοιχεῖο του ὄρθρου, το ὁποῖο μάλιστα σηματοδοτεῖ καὶ τὴν μετάβαση μεταξύ δύο μερῶν του ὄρθρου, καὶ τέλος ἡ παρουσία του ψαλμοῦ 90 σε νεκρώσιμες ακολουθίες ἄλλων χριστιανικῶν παραδόσεων καὶ στην εβραϊκὴ παράδοση υποδηλώνει ὅτι ἡ χρῆση του ψαλμου 90 στις νεκρώσιμες ακολουθίες εἶναι μάλλον πολὺ ἀρχαία.

[48] Galadza, “The Evolution of Funeral for Monks” 242.

[49] Sinai gr. 964 (13^{ου}/14^{ου} αἰῶνα), Vatopedi 133 (744) (14^{ου} αἰῶνα), Dionysiou 450 (1408), Patr. Lib. Jer. 73 (274) (15^{ου} αἰῶνα), Sabas 373 (291) (15^{ου} αἰῶνα). Βλέπε Galadza, “The Evolution of Funeral for Monks” 241-254.

[50] Χριστοδούλου, *Ἡ Νεκρώσιμη Ακολουθία* I:292-293.

[51] *Μέγα Ευχολόγιον* 414-415 (εἰς κοσμικοὺς), 432-433 (εἰς μοναχοὺς), 449-450 (εἰς ἱερεῖς). Βλέπε καὶ Ἐπίμετρο Α.

[52] Όταν τα Αποστολοευαγγέλια είναι περισσότερα από ένα. Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* I:444.

[53] «Σε αυτή την ακολουθία [νεκρώσιμος ακολουθία εις ιερείς] οι Μακαρισμοί έχουν την αρχική τους θέση: μεταξύ του μεσονυκτικού και του πρωινού/ορθρινού μέρους, πριν από τον ψαλμό 50» (Dans cet office les Béatitudes occupent leur place originelle: entre la partie nocturne et la partie matinale, avant le psaume 50) Janeras, *Le Vendredi-Saint* 169. Βλέπε και υποσημείωση 20 παραπάνω σχετικά με τα μέρη του όρθρου. Στον όρθρο Κυριακών και εορτών η θέση του εωθινού ευαγγελίου είναι πριν από τον Ν΄ ψαλμό. Βλέπε και Παναγιώτη Τρεμπέλα, *Μικρόν Ευχολόγιον* (Αθήνα, 1955) II:241-247.

[54] Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* I:313-314, Bruni, *I Funerali di un Sacerdote* 167. Για κατάλογο αποστολοευαγγελίων βλέπε Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* 800-801, Bruni, *I Funerali di un Sacerdote* 168.

[55] Περι της Εκκλησιαστικής Ιεραρχίας 7, P.G.Migne 556C. Κάτι παρόμοιο γίνεται και με τα ευαγγέλια του όρθρου της Μ. Παρασκευής, όπου διαβάζονται όλες οι αναφορές των ευαγγελιστών στα Πάθη του Χριστού.

[56] *Απόστολος* (Αθήνα: Έκδοση Αποστολικής Διακονίας, 1987) 483-485, όπου δίδονται τέσσερα αποστολικά αναγνώσματα (Α΄ Προς Θεσσ. 4:13-17, Α΄ Προς Κορ. 15:47-57, Α΄ Προς Κορ. 15:20-28, Προς Ρωμ. 14:6-10). *Θείον και Ιερόν Ευαγγέλιον* (Αθήνα: Έκδοση Αποστολικής Διακονίας, 1992) 297, όπου δίδονται πέντε ευαγγελικά αναγνώσματα, όλα από τον Ιωάννη (Ιω. 5:24-30, Ιω. 5:17-24, Ιω. 6:35-39, Ιω. 6:40-44, Ιω. 6:48-54).

[57] «Εἰς τὰς χεῖρας δὲ τοῦ κοιμηθέντος ἀρχιερέως καὶ ιερέως διδόασιν τὸ ἱερόν εὐαγγέλιον· ὃ δὴ καὶ πρότερον ἀναγινώσκειται ἐπ’ αὐτὸν ἤδη τελευτῶντα ... Ἐπεὶ δὲ μονάζουσι τὸ ψαλτήριον, ὃ καὶ φυλάσσεται παρὰ τοῖς πολλοῖς ἔτι, καὶ ἕως τοῦ νῦν λέγεται» P.G. Migne 155:676AB. Βλέπε και Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* I:117-119.

[58] *Μέγα Ευχολόγιο* 433. Βλ. Επίμετρο Γ, ευχή Δ3. Για την ευχή αυτή, την ιστορία και τη χρήση της ευχής αυτής βλ. Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* I:184-188, Bruni, *I Funerali di un Sacerdote* 146-158.

[59] *Μέγα Ευχολόγιο* 440. Βλ. Επίμετρο Γ, ευχή Δ1. Για την ευχή αυτή, την ιστορία και τη χρήση της ευχής αυτής βλ. Bruni, *I Funerali di un Sacerdote* 164.

[60] *Μέγα Ευχολόγιο* 443. Βλ. Επίμετρο Γ, ευχή Β1. Για την ευχή αυτή, την ιστορία και τη χρήση της ευχής αυτής βλ. Bruni, *I Funerali di un Sacerdote* 158-161.

[61] *Μέγα Ευχολόγιο* 446. Βλ. Επίμετρο Γ, ευχή Β4. Για την ευχή αυτή, την ιστορία και τη χρήση της ευχής αυτής βλ. Bruni, *I Funerali di un Sacerdote* 161-163.

[62] Χαρακτηριστικά λέει η ευχή: «...καὶ ὡσπερ ἐπὶ τῆς γῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ σου λειτουργὸν αὐτὸν κατέστησας, οὕτω καὶ ἐν τῷ οὐρανίῳ σου θυσιαστηρίῳ ἀνάδειξον, Κύριε· ἐπὶ ἀνθρώπων πνευματικῆ ἀξία κατακοσμήσας, ἐπὶ Ἀγγέλων τῇ σῇ δόξῃ ἀκατάκριτον πρόσδεξαι· αὐτὸς ἐπὶ τῆς γῆς τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἐδόξασας, αὐτὸς δὲ καὶ τὴν ἐξοδὸν τοῦ βίου αὐτοῦ ἐν τῇ εἰσόδῳ τῶν Ἁγίων σου ποίησον, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ μετὰ πάντων τῶν ἀπ’ αἰῶνος σοι εὐαρεστησάντων συναρίθμησον... *Μέγα Ευχολόγιο* 443-444. Η ευχή «Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐν τῇ σοφίᾳ σου πλαστουργήσας τὸν ἄνθρωπον καὶ πάλιν αὐτὸν εἰς γῆν ἀποστρέφειν νομοθετήσας ...» περιέχει σε παράφραση τα παραπάνω: «καὶ ὡσπερ ἐπὶ τῆς γῆς ἐκκλησίας σου κατέστησας λειτουργὸν, οὕτω καὶ τοῦ ἐπουρανίου σου θυσιαστηρίου ἀνάδειξον, Κύριε...» Sabas 373 του 15^{ου} αἰώνα, Dmitrievskij, *Opisanie* II:545-546, Επίμετρο Γ, περίπτωση Β8. Η ευχή «Οὐκ ἔστι προσωποληψία παρὰ σοῦ, Κύριε ...» εἶναι σχεδόν ἴδια: «καὶ ὡσπερ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ σου λειτουργεῖν αὐτὸν ἀνέδειξας, οὕτω καὶ ἐν τῷ οὐρανίῳ σου θυσιαστηρίῳ καταξίωσον αὐτὸν λειτουργεῖν σοι ἅπαιστα, ἐπὶ ἀνθρώπων πνευματικῆν καὶ ἱερατικὴν ἀξίαν ἐτίμησας, καὶ ἐπὶ ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων τῇ σῇ ἀγαθότητι καταξίωσον...» Sabas 373 του 15^{ου} αἰώνα, Dmitrievskij, *Opisanie* II:535-536, Επίμετρο Γ, περίπτωση Β7.

[63] Μια παρόμοια περίπτωση εἶναι ἡ ευχή «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ ἀμνὸς καὶ υἱὸς τοῦ Θεοῦ...» για ἀρχιερεῖς, ηγουμένους, καὶ ιερεῖς. Η χαρακτηριστικὴ φράση σε αὐτὴν περίπτωση εἶναι ἡ ἐξῆς: «ὄν ἐξελέξω καὶ προσελάβου ποιμένα ἡμῶν, ἀπόδος αὐτῷ ἀντὶ τοῦ ποιμενικοῦ κόπου, μισθὸν εὐσεβῆ...». Για το

πλήρες κείμενο της ευχής, βλ. Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:58-59. Βλέπε επίσης Επίμετρο Γ, περιπτώσεις Γ1, Θ1, Κ1. Επίσης, η ευχή «Ὁ Θεὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ πάσης κτίσεως δημιουργός...» συνεχίζει ως εξής: «Σὺ γὰρ ἐπίστασαι τοῦ πρὸς σὲ ἐκδημήσαντος ἀδελφοῦ ἡμῶν ὁ δεῖνα ἱερομονάχου καὶ συλλειτουργοῦ τὴν ἐργασίαν τὴν ἐν τῷ οἴκῳ σου ἐργασαμένην καὶ τὰ μεγαλεῖα σου ἐκτελέσαντος, καὶ ἄμεινον αὐτόν, ἀγαθέ, τὴν ἐκεῖθεν ἄνεσι, καὶ παράσχου αὐτῷ...» Sabas 373 του 15^{ου} αιώνα, Dmitrievskij, *Opisanie* II:531-532, Επίμετρο Γ, περίπτωση Β6.

[64] *L'Euologio Barberini gr. 336* no. 270, σ. 238. Ίσως η αναφορά στους αγώνες της Χριστιανικής ζωής, που είναι πιο έντονοι στους μοναχούς, προσδιόρισε την ευχή αυτή για μοναχούς: «ἵνα, ὑπὲρ ὧν ἐκοπίασεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ διὰ τὸ ὄνομά σου, λάβῃ πλουσίαν τὴν ἀνταπόδοσιν ἐν ταῖς μοναῖς τῶν ἀγίων σου» *Μέγα Ευχολόγιο* 440.

[65] «...τοῦ κοιμηθέντος ἀδελφοῦ ἡμῶν (δεῖνος) Ἱερέως... καὶ τὸν δοῦλόν σου (τὸν δεῖνα) Ἱερέα ...» *Μέγα Ευχολόγιο* 446.

[66] Αυτό φαίνεται και στο Επίμετρο Γ.

[67] Σκαλτσής, «Θεολογικές Προϋποθέσεις και Ιστορική Εξέλιξη της Εκκλησιαστικής Κήδευσης» 131.

[68] Bruni, *I Funerali di un Sacerdote* 124-127.

[69] Dmitrievskij, *Opisanie* II:527-557. Galadza, “The Evolution of Funeral for Monks” 248-252.

[70] Για αναλυτικό διάγραμμα βλέπε Χριστοδούλου, *Η Νεκρώσιμη Ακολουθία* II:39-64.